

DR. IVAN LORKOVIĆ UREDNIK "NARODNE OBRANE" U OSIJEKU 1902.-1905. GODINE (PRILOG ZA BIOGRAFIJU)

Pregledni rad
UDK 929.52 Mohorovičić

DR. SC. MIRA KOLAR
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3
HR - 10000 Zagreb

Dr. Ivan Lorković (1876.-1926.) bio je urednik osječkog opozicijskog lista "Narodna obrana" od 1902 do početka 1905. g. Poput Frana Šupila, koji je imao zadatak odvratiti stanovništvo Rijeke od mađarizacije i talijanizacije, tako je dr. Lorković trebao učiniti u Osijeku po zaduženju vodstva opozicije. U tom zadatku Lorković je potpuno uspio. Služeći se kritikom, informiranjem, objašnjavanjem, a uz pomoć srednjeg sloja i omladine, uspio je probuditi Osječane koji su počeli "politički misliti", tražeći i sretnija rješenja nego da Slavonci i Osječani slušaju samo naredjenja iz Budimpešte. Lorković je bio osobito sklon gospodarskoj problematici, a gospodarska pitanja i kršenje Hrvatsko-ugarske nagodbe bilo je ključno za razumijevanje i zaostajanje Hrvatske i Slavonije na kraju 20-godišnjeg banovanja Khuen Hedervaryja. Lorković je pomno pratio narodni pokret 1903. g. i iz njega pokušao izvući zaključke o potrebama Hrvatske na političkom i gospodarskom planu. Izučivši zanat u Podunavlju, postao je u slijedećem razdoblju istaknuti hrvatski političar; biran u Valpovu za narodnog zastupnika sve do 1920. g.

1.

Dr. Ivan Lorković je jedan od prvih političara mlade generacije koji se okrenuo od pravaštva te ponovno nastavio stopama političara Hrvatskih sabora 1861. i 1865. g., koji su njegovali misao jugoslavenstva. Na kraju se opet vratio jednom obliku pravaštva preko Hrvatske, federalističke stranke, koja je povezivala hrvatske privrednike i inteligenciju koji su počeli tražiti ravnopravnost ili barem jednak pristup u odnosu na druge krajeve i narode u jugoslavenskoj državi.

Lorković je 30 godina imao važnu ulogu u političkom životu Hrvatske. Ocjenjujući njegov život dr. Ivo Politeo je napisao 1926. g. "Tko bi htio da prikaže noviju hrvatsku političku povijest na temelju života pojedinih ličnosti, mogao bi u tu svrhu kao vrlo zgodnu ličnost uzeti Dra. Ivana Lorkovića" jer se o njemu ima što reći.¹ Prema Politeu, Ivan Lorković je bio kritičar postojećeg stanja i znao je što treba provesti, ali nije bio dovoljno dobar organizator da planove i realizira.

Prema riječima političara dr. Josipa Smodlake Lorković je na prijelazu stoljeća među hrvatskom omladinom imao sličan položaj koji je imao Svetozar Pribićević među Srbima u Hrvatskoj. No, Smodlaka kaže za Lorkovića još nešto, nije bio pučki tribun i partijski čovjek poput Pribićevića te je imao premalo ambicija za vođu, jer je bio previše kritičkog duha te se

na javnim zborovima nije snalazio i stoga nikada nije stekao veliku popularnost².

Ipak, njegovo djelovanje u Osijeku kao urednika prvog opozicijskog političkog lista "Narodne obrane" 1902.-1905. g., te njegov rad narodnog zastupnika, izabranog u Valpovu 1906., 1908., 1911., 1913., 1920. g., izbacilo ga je u vrh hrvatskih političara, čiji je rad u Hrvatskom saboru uvijek bio usmjeren prema gospodarskim pitanjima. Veliki protivnik Čiste stranke prava Josipa Franka, kao vođa Hrvatske pučke napredne stranke, ulazi 1906. u Hrvatsko-srpsku koaliciju u kojoj ostaje do veljače 1917. g. Tada izlazi iz Koalicije jer nije u banu Antunu Mihaloviću, članu te Koalicije, vidio jamstvo uspješnog rada vlade, poznavajući ga iz vremena kada je bio veliki župan Virovitičke županije. Lorković, naime, misli u tom vremenu da se Monarhija može preurediti na osnovama trijalizma pa je još 1906. g. tražio i vezu s austrijskim prijestolonasljednikom Franjom Ferdinandom preko isusovca Puntigama.³ Bio je uvjeren, do raspada Monarhije, da se hrvatsko pitanje može riješiti u njenom okviru i da narodi mogu uspješno surađivati ako se vodi poštena politika te se zalagao u Hrvatskom saboru, gdje su njegovi prijedlozi bili zapaženi, no i neprovedeni uslijed razjedinjenosti političara i protivljenja onih koji bi bili pogođeni provođenjem prijedloga u život.

¹ Nova Evropa, Zagreb, knj. 13, 1926., str. 129.

² Nova Evropa, Zagreb, knj. 13, 1926., str. 129.

³ Isto, str. 53.

U svakom slučaju, Ivan Lorković je karika koja nedostaje, spajajući djelovanje njegovog oca Blaža Lorkovića s djelovanjem njegovog brata Mladena Lorkovića, kojeg su ubile ustaše zbog organizacije puča Vokić-Lorković. Dakako, ovaj je rad samo obrada jednog segmenta Lorkovićevo političkog djelovanja u Hrvatskoj. Činjenica je da je Lorković svojim pisanjem snažno utjecao na političko mišljenje Osječana od 1902. do 1905. g., a na taj način postaje razumljivija i opća hrvatska politička scena, u kojoj Osijek nekoliko godina kasnije ima veliku ulogu.

2.

Ivan Lorković rođen je u Zagrebu 17. lipnja 1876. g. Bio je sin dr. Blaža Lorkovića, sveučilišnog profesora i političara, autora "Počela političke ekonomije" (Zagreb, 1889.), monografije "Žena u kući i u društvu" (Zagreb, 1883.) te "Sadanje stanje gospodarske nauke" (Zagreb, 1891.). Ivan Lorković osnovnu školu i gimnaziju završio je u Zagrebu, a zatim je studirao pravo u Zagrebu i u Pragu. Otac mu je umro već 1892 g. te je na Lorkovića snažan utjecaj imao član vodstva Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva u Zagrebu Milan Krištof, čijom se kćerkom Zdravkom 1899. g. i oženio. S njom je imao dvoje djece - sina Zdravka (rod. 1900.) i Ivana (rod. 1901.). Bio je suvlasnik posjeda Pristava kraj Klanjca te je tu bio i zavičajan. U Pristavu su 1899. g. boravili i tek oženjeni Stjepan i Mariška Radić, a Lorković je trebao biti kum Radićevoj kćerki.⁴

Ivan Lorković se vezao uz novu struju u hrvatskoj politici koja je smatrala da treba izaći iz političke pasivnosti te se treba boriti za oslabljenje germanizacije i mađarizacije te ojačati sveslavensku, odnosno južnoslavensku struju sa Zagrebom kao vodećim centrom. Još 1896. g. sastali su se Stjepan Radić, dr. Ivo Pilar i dr. Vladko Maček, a od Srba Svetozar Pribičević i Jovo Banjanin u Maksimiru, koji je tada bio izvan jurisdikcije grada Zagreba te nije trebala posebna dozvola za sastanak. Na sastanku se raspravljalo o oslobođenju Hrvatske od mađarskog gospodarskog jarma i poboljšanju prilika u Hrvatskoj.⁵ No, već 1900. g. Lorković i Stjepan Radić nisu tako dobri, jer je Lorković kritizirao članak Antuna Radića "Zašto je sve manje vjere i poštenja", a poznato je da Antun Radić nije podnosio kritiku. Godne 1903. Lorković govori na skupu u Novoj Gradiški te traži da izborni kotari budu prirodno formirani te da se hrvatskom narodu osiguraju hrvatska državna i narodna prava.⁶ Na Skupštini u

Ivankovu 28. prosinca 1903. g. traži financijsku samostalnost Hrvatske i čiste računa s Mađarima te preuređenje Monarhije u "saveznu državu" uz uspostavu bratskih odnosa "s istorodnim balkanskim državama".⁷

Lorković, očito, traži svoj vlastiti put u politici te ga nalazi tijekom svog rada u Osijeku i konačno ga formira na glavnom godišnjem zboru Hrvatske pučke napredne stranke koji je održan u Zagrebu 3. i 4. lipnja 1906 g.⁸ Od 1906. do 1920. g. bio je biran za zastupnika u izbornom Kotaru Valpovo.⁹

Naime, iako je 1899. g. nakon trećeg rigorozna imenovan za kotarskog pristava u Klanjcu, Lorković je 1902. g. napustio državnu službu te otišao u Osijek da bi osnovao prvi politički opozicijski list u tom gradu "Narodnu obranu", postavivši si kao osnovnu zadaću borbu za hrvatstvo, a protiv *njemštine i mađaronštine* koja je gotovo posve osvojila taj grad. Lorković je svoje ciljeve iskazao u uvodniku prvog broja koji je i politički program Ivana Lorković u to vrijeme.

Sintagma "Narodna obrana" nastala je upravo preko tog lista te je u kasnije dosta eksploatirana. Preuzeo ju je i Stjepan Radić 1903. g. u vrijeme kada radi kao tajnik ujedinjene opozicije u radu "Osnova rada za gospodarsku, narodnu i političku obranu Hrvatske proti mađarskoj političkoj sili". U spomenutoj "Osnovi" čitamo "Prirodno je, dakle, da je /.../ jednodušno uvjerenje o gospodarskoj, narodnoj i političkoj opasnosti porodilo najprije misao o zbliženju svih hrvatskih opozicionalnih stranaka, da se u jednom dijelu hrvatske i srpske sveučilišne mladeži razvilo do svijesne spoznaje, da je potrebna zajednička obrana i zajednički rad svim Južnim Slavenima i da danas, u ovaj čas, iz toga uvjerenja nastaje težnja, organizovati **narodnu obranu** u Hrvatskoj u svim područjima misli, rada i života. Sve što je pošteno i patriotično u redovima hrvatskim i srpskim - a to je, hvala Bogu, ogromna većina hrvatske i srpske inteligencije, živo osjeća dužnost i potrebu braniti same temelje narodne egzistencije. /.../ Budimo dakle toliko muževni i priznajmo svaki sebi i svi jedan drugomu, da je u opasnosti sama naša narodna egzistencija i da se u istinu imadu braniti sami temelji, sami elementi našega gospodarskoga, narodnoga i političkoga života. Prvi uvjet za tu obranu jest, da ne tražimo krivca tomu zlu u nijednoj osobi, u nijednoj stranci, dapače u nijednom sustavu. Krivnja je i tu kao i svagdje na svijetu, i na pojedincima, i na strankama, i na tuđim ili tuđjinskim vladama i na - narodu samom. Ali naša zadaća nije, da svakomu njegovu krivnju odmerimo, jer to nije moguće i jer to ništa ne bi koristilo, pošto su najveći krivci ili

⁴ Krizman, B., Korespondencija Stjepana Radića, I, Zagreb 1972., str. 344.

⁵ Perić, I., Vladko Maček, (u tisku), rukopis str. 35.

⁶ Arhiv Hrvatske u Zagrebu, fond Pred, zem. vlade, kut. 683, spis 6649.

⁷ Ostavština Ilije Abjanića, sv. XVI, dok. 6.

⁸ Izvještaj o glavnom godišnjem zboru Hrvatske pučke napredne stranke držanom u Zagrebu dne 3. i 4. lipnja 1906. g.

⁹ Krizman, B., n. dj., 354. - Pismo Antuna Radića S. Radiću 14. III. 1900. g.

pokojni - a njima neka sudi Bog - ili tako mnogobrojni i jaki, da ne bismo mogli, ovako slabi osude nad njima izvršiti kad bismo i bili složni u njihovoj osudi.. /.../ Prema tomu drugi uvjet za našu narodnu obranu jest taj, da od uzajamnoga optuživanja ne prijedjemo na političku indolenciju, koja na svako nasilje i bezakonja samo ramenima slegne, ni humanitarnu sentimentalnost, koja hoće da se brine za cijelu čovječanstvo i da radikalno izlječi ljudsko društvo, a ne zna se primiti praktičnoga i sustavnoga rada ni u svojoj najbližoj okolini i domovini. /.../ Sustavno se gospodarski organizovati i zaokružavati, to ima biti prvi naš posao. I to ne samo među pukom nego i medju intel/igencijom".¹⁰

Lorković, dakle, očito dolazi u Osijek kao predstavnik ove grupe gdje uređuje "Narodnu obranu"

Sl. 1. Dr. Ivan Lorković

od 1902. do kraja siječnja 1905. g. Sukobljen s vrlo jakim neprijateljstvom tamošnjih novinara, ali i Trgovačko-obrtničke komore, čije vodstvo je još uvijek smatralo da im ne treba jačanje veza sa Zagrebom jer da su ionako orijentirani prema Srednjoj Europi, Lorković je pozvao u pomoć Većeslava Wildera, koji je također studirao u Pragu te zajedno uređuju ovaj list.

"Narodna obrana" je poseban list. Želje mu je bila informirati o političkim i gospodarskim zbivanjima na području svih hrvatskih zemalja, uključivši Dubrovnik i Dalmaciju, jer se samo uvidom u širi prostor moglo doći do pravilnih zaključaka o gospodarskom stanju hrvatskih zemalja. S druge strane, usmjeren je protiv

mađarizacije i germanizacije naših prostora. Da bi se suprotstavio vrlo jakom mađarskom i njemačkom utjecaju Lorković je morao jačati političku svijest te je s osobitom pažnjom opisivao kako se u Slavoniji gospodari u korist stranaca. Bio je povezan s dr. Franjom Poljakom, koji je 1903. g. bio tajnik valpovačkog vlastelinstva grofa Rudolfa Normanna i predsjednik Valpovačke seljačke udruge, a i s dr. Dragutinom Neumannom koji je bio osječki odvjetnik i pravni zastupnik valpovačkog vlastelinstva. "Narodna obrana" je imala uredništvo na Žitnom trgu 1 u neposrednoj blizini Prve hrvatske dioničke tiskare koju je Neumann i osnovao. To mu je omogućilo tiskanje oglasa i brošura koje su Neumanna 1911. g. i dovele do mjesta predsjednika Hrvatskog sabora.¹¹

Lorković se okomio na gospodarske nepodopštine u imovnim općinama i u upravnim općinama, a istom oštrinom je pratio stanje u osječkoj gradskoj općini jer je Osijek bio grad pod izravnom upravom Zemaljske vlade, a pratio je i rad u virovitičkoj Županijskoj skupštini i osječkoj Trgovačko-obrtničkoj komori.

U obrani hrvatstva Lorković je navalio vrlo oštro na mađarsko-njemačku spregu, oslanjajući se na srednjoškolsku i akademsku omladinu, obrtnike i male trgovce. Tu je imao izvanrednog uspjeha, jer su oni sada prvi puta mogli dobiti gospodarske ali i političke informacije o prilikama u svim dijelovima Hrvatske. Lorković je uspio do 1905. g. korigirati političku scenu u Osijeku te je bio uspješniji nego Primorac Polić, koji je to pokušao s listom "Branislav", nešto ranije. Zapravo, uloga Ivana Lorkovića u Osijeku bila je jednaka ulozi Frana Supila u riječkom "Novom listu", koji je pokrenut 1901. g., odnosno lista "Hrvatske novine" kako je novinar Peroslav Ljubić 1905. g. prekrstio svoj list "Podravec" koji je počeo izdavati u Virju 1893 g. Nažalost, poslije odlaska Lorkovića iz Osijeka 1905. g. list "Narodna obrana", pod uredništvima Marka Šarića, Vladimira Papratovića, dr. Vladimira Kovačevića i drugih, gubi temeljnu ideju šticećenja hrvatstva koju je razvio Lorković.¹² Rad Lorkovića presudan je za jačanje hrvatske političke svijesti u Osijeku.

Prikazat ću detaljno "Narodnu obranu" od 1902. do 1905. g., dakle u vrijeme kada joj je Lorković glavni i odgovorni urednik te dati, ne previše detaljan, osvrt na napise koji govore o političkoj djelatnosti Lorkovića, ponajviše vezane uz njegovu izbornu borbu u Valpovu. Da su mađaroni shvatili opasnost Lorkovićevog lista pokazuju mnogobrojne zapljene lista.

¹¹ Narodna obrana, Osijek (dalje: NO), 257, 10. XI. 1903. Neumann je umro već 1911. g.

¹² Promjena stavova u listu je zapažena, pa se 1914. g. ponovno nastoji ojačati hrvatska linija mijenjanjem imena lista u "Hrvatska narodna obrana", a kasnije je u tom smislu radio i dr. Kamilo Firingier.

¹⁰ Isto, str. 404-405.

3.

1902. godina. Ova je godina bila kritična godina zbog devastacije srpskih trgovina u Zagrebu i zbog tenzija koje su prijetile da poprime dramatične razmjere, uslijed dvadesetogodišnje Khuenove vladavine te favoriziranja Srba na račun Hrvata. Grupa mladih intelektualaca, školovanih uglavnom u Pragu, usmjerila je akciju protiv mađarizacije i germanizacije jer je Hrvatska ubrzano gubila svoj nacionalni identitet. Oni traže drugačije uređenje uprave, ne po uzoru na mađarske županije, osnivanje željezničke direkcije u Zagrebu za prostor čitave Hrvatske s hrvatskim kao dominantnim jezikom na željeznicama, zastupnike koji će zastupati vitalne interese naroda i mnogo drugog što bi spriječilo dalje gospodarsko propadanje Hrvatske i njeno očevidno zaostajanje u odnosu na druge zemlje. Centar ove akcije bio je u Zagrebu, ali je trebalo ojačati i rad u provinciji. Uloga Lorkovića bila je da se, osloncem na srednjoškolsku i akademsku omladinu, obrtnike i male trgovce, dakle osječko građanstvo, koje je tražilo svoje mjesto u upravi i gospodarstvu i koje je vidjelo da je sve više potiskivano od stranaca, izbori mjesto i većinskom narodu. Zahvaljujući Lorkovićevom djelovanju prvi puta su radnici, seljaci, sitni namještenici i obrtnici mogli dobiti informacije koje su im trebale na hrvatskom jeziku, koji su jedino i znali, i to za širi hrvatski prostor, uključivši i Dalmaciju. To je vrijeme vrlo velikog iseljavanja iz Hrvatske u prekoceanske zemlje bilo izvanredno važno. Malo-pomalo Ivan Lorković utječe na javno mnijenje te upravne vlasti moraju uvažavati, ili barem razmatrati ono što piše "Narodna obrana".

List je započeo skromno, jer Lorković nije imao jaku materijalnu bazu.

Zbog slabih materijalnih sredstava s kojima je započeo izdavanje lista, Lorković nije uspio objaviti list s cenzuriranim dijelom, odnosno s prazninom, već su jednostavno list dobili samo pretplatnici, a ostali su ostali bez njega.

U prvom broju objavio je uvodnik koji je gotovo tužaljka nad jadnim stanjem Hrvatske:

"Narodna obrana! Zabrinutim okom motri danas svaki hrvatski rodoljub javne poslove svoje domovine. Za državno se pravo hrvatsko vodi očajna borba; zakonom se zajamčena prava ne provadjaju, porezna snaga naroda dan na dan slabija; za namirenje redovitih potreba zemlje ne ima više dostatnoga pokrića, a javna uprava loša i za naše prilike preskupa. Ono malo trgovine i obrta, što ga imamo, zapada u osbiljnu stagnaciju; poljodjelstvo stenje pod teretom agrarne krize; narodne privrede nikakove, narod ostavlja svoju domovinu, pa se seli u slobodnu Ameriku.

To je u glavnim crtama slika jasnoga položaja domovine naše, a sve to kraj činjenice, da je kraljevina

Hrvatska i Slavonija od g. 1889. do g. 1898. po samom državnom obračunu skupa sa prihodom od duhana u državnu blagajnu odpremila 326 milijuna kruna izravnog i neizravnog poreza, u oči činjenice, da kraljevina Ugarska pred celim svijetom tvrdi, da nas uzdržaje, te da je za nas od g. 1868. do 1898. pokriće naših obveza nadoplatila preko 227 milijuna kruna, te u oči činjenice, da državni dug, kojim se kraljevina Hrvatska i Slavonija opterećuje, iznaša preko četiri i pol milijarde kruna. Može li razuman čovjek reći, da kraj takovoga položaja zemlje postoje zdravi odnošaji za razvoj gospodarstvene snage hrvatskoga naroda? Jeli moguće, da tako ostane? Nije. To nam u jezgri svojoj vele i sve tri hrvatske poruke upravljene na regnikolarnu deputaciju, to nam dojavljuje sve jači i odlučniji glas naroda.

A što da tek reknemo o našoj ravnoj Slavoniji, koju je sam Bog opredielio, da bude žitnicom svih hrvatskih zemalja, a seljak njezin imućnim malim veleposjednikom? Negdanjem blagostanju narodnom ni traga. Zadruga se razišle, pašnjaci občinski velikim dielom porazdieljeni, stočarstvo propalo, seljački posjed zadužen, občinske i ine javne daće prevelike, narod za pokrivanje redovitih tereta svojih troši glavnicu, od godine do godine propane po nekoliko seljačkih kuća, a ova i krvlju i znojem pradjedova natopljena sveta gruda prelazi po malo u ruke tudjina. Kraj loše uprave bave se občinski organi svačim, samo najmanje djelokrugom občine, državnih investicija ni za liek; a gdje se pojedinci udružuju da putem privatnih poduzeća podignu produktivnu snagu tla, tamo se to provadja na način takav, da se zemlja opterećuje sa teretom, koji u može bitnoj povišici prihoda ne nalazi pokrića. Javno mnijenje? Nazadovoljno i potišteno, ne može da zakonitim putem izbije na površinu. Eno zadnjih izbora po Slavoniji, - pa dosta.

A Osiek, naš beli Osiek? Ovdje na odsječenoj obali duboke Drave, gdje su od yajkada pristajale bogato nakrcane ladje, stvorila je narav sama grad, da bude i prometnim stecištem i središtem ne samo ciele Slavonije, nego i trgovačkim emporijem za svu Bosnu i za dobar dio Srbije. Pa doista tu svoju predistinaciju izpunjao je naš Osiek još i pod konac šestdesetih godina sve do onoga časa, dok mu nije centralistička željeznička politika savezne kraljevine Ugarske podrezala žile, te savkoliki južni promet i svu trgovinu navratila u Budimpeštu. Danas je Osiek spao na takove grane, da tek stariji mladjemu pripoviedaju, što je Osiek u trgovačkom izboru nekoč bio. A zašto? Recimo istinu: jer se je Osiek pridružio od početka nove ustavne ere magjaronskoj struji, te jer su oni, koji su u njem zastupali javno mnijenje, mislili da će moljakanjem i ulagivanjem u Budimpešti postići više, nego dostojnom borbom za pravo svoje. Kolike li se nade izjaloviše, kolike nade potonuše!

Da kraj svega toga ostanemo prekrštenih ruku? U

koga je ljubavi za hrvatski narod; komu nije svejedno, gospodario mu hrvatskoj grudi Hrvat ili tuđin; komu je budućnost domovine i naroda hrvatskoga na srcu, toga ocertano žalosno stanje naših prilika i neprilika na dnu srca ljuto zaboliti mora.

Iz tih eto rodoljubnih osjećaja izlazi prvi hrvatski politički dnevnik naše ravne Slavonije: "Narodna Obrana". Njoj će biti prva i najsvetija dužnost u ovom sve više zapušenom, a po naravi svojoj bogatom kraju, zastupati hrvatsku državnu misao i s njom skopčane zakonite aspiracije hrvatskoga naroda; zahtijevati, da se državopravni položaj kraljevine Hrvatske poštuje, da se današnje povrede državopravnog i financijskog odnošaja njezinog naprama saveznoj kraljevini Ugarskoj pravedno izravnavaju, a gospodarstveni, trgovinski i prometni interesi njezini izvoženjem financijske samosvojnosti zaštite, najodlučnije zahtijevati, da se ustav kraljevine Hrvatske izgradi, te narodu hrvatskomu što prije zajamče ona elementarna čovječja prava, bez kojih ne ima javnog života. "Narodna" će "Obrana" uztrajno buditi smisao za sve slobodoumne uredbe javnoga života, ne bi li se tim putem nadležni faktori prisilili, da se narodu hrvatskom slobodno vršenje političkih prava putem zakona zaštiti i obezbiedi. Narod samo, koji je u vršenju svoga političkog prava slobodan, može biti bogat, može ostati svoj u svom. "Narodna" će "Obrana" bditi nad točnim vršenjem zakona, te tim pravednim mjerilom paziti na djelovanje oblasti u svim granama javnoga života. "Narodna" će "Obrana" sve svoje sile posvetiti narodu hrvatskom i domovini hrvatskoj u obće, naročito pako Slavoniji i gradu Osijeku, jer ako nam se raznarodi Slavonija, izgubismo najbogatiji dio otačbine svoje".¹³

Ovako piše Ivan Lorković potkraj 1902. g. Ovakvom mišljenju se, vjerojatno, vratio opet i 1919. g. kada je napustio Hrvatsko-srpsku koaliciju te se zajedno sa Šandor Babić Gjalskim čudio gdje su se Hrvatska i Hrvati našli, dobivši umjesto Madara novog gospodara koji se je odnosio prema Hrvatskoj gore nego Mađari. Mađari su upravo pod djelovanjem Lorkovićevih naprednjaka, a i opozicije, počeli shvaćati, već poslije 1903. g., da se prema Hrvatskoj ne mogu odnositi kako su se odnosili 20 godina za vrijeme Khuena Hedervaryja.

Lorković veliku pažnju posvećuje slavonskoj prometnoj izoliranosti. Piše kako je Osijek sa Splitom krajnje nepovezan, iako su gotovo na istom meridijanu te ga očito muči ideja koja je i danas vrlo aktualna.¹⁴ Misli da Gutmannova željeznica treba ići do Osijeka, a ne samo na zapad.¹⁵ Kritizira slabe veze Zemuna sa Zagrebom što odvrća ovaj važan grad na granici od

Zagreba. Ne samo da nije bilo brzog vlaka Zemun - Zagreb, već je trebalo tri puta presjedati: u Brodu, u Vinkovcima i Indiji, s time da jedan vlak nije čekao drugi.¹⁶ Riječnoj plovidbi posvećivao je manje pažnje, jer je to bilo vrijeme željeznica, ali je izvijestio da je na zahtjev Čerevića Ugarska dunavska plovidba uvela svakodnevni promet između Vukovara i Novog Sada te da lađa "Imre" pristaje u Vukovaru, Sotinu, Apatovcu, Šaregradu, Iloku, Banoštoru, Čereviću i Beočinu. Na taj način ova mjesta imaju dobru međusobnu vezu i uspješan razvoj.¹⁷

U slijedećem broju neki "Podravec" piše "Što je Slavonija?", ukazujući na demografske probleme ovog područja.¹⁸ Na ovu temu se Lorković uvijek rado vraća pa vrlo opširno opisuje Kriškinu "Statistiku i šematizam veleposjednika" koja je izašla u Zagrebu 1902. g., navodeći da je najveći posjed u Slavoniji Slatina s Viroviticom koji zajedno ima 61.868 jutara, zatim Voćin braće Gutmanna sa 60.910 jutara, pa šume Imovne općine Nove Gradiške sa 52.679 jutara, dok su drugi veleposjednici mnogo manji.¹⁹ Lorkovićev odnos prema veleposjednicima nije bio jednak, npr. sa simpatijama piše o uboškoj kuhinji u Valpovu koju financira grofica Julija Normann²⁰. Obavještava da je grof Rudolf Normann dao postaviti božićno drveće u Valpovu, priredivši tako Valpovčanima veliko veselje.²¹ Najjači porezovnik u Slavoniji bio je u to vrijeme grof Ladislav Mailath koji je platio 1902. g. 71.074 kruna izravnog poreza, realiziravši velike prodaje šumskog blaga.²²

Osječki državni odvjetnik koji je nadgledao sadržaj lista bio je vrlo osjetljiv kada se diralo u odnose Nagodbe, a Lorković je upravo tu vidio svoj zadatak. Već treći broj, od 19. studenog 1902. g., bio je zabranjen zbog članka "Res Croatiae i Košutovci". No, u slijedećem broju Lorković objavljuje članak "Hrvatsko-ugarska financijska nagodba" u kojem započinje analizu najvećeg tadašnjeg problema, analizirajući navode Mađara, osobito Ratkaja, da Ugarska uzdržava Hrvatsku.²³ Lorković uskoro reagira uvodnikom "Što je politika?" ističući da svatko treba biti zainteresiran za politiku jer to je borba za opstanak.²⁴ Pod raznim naslovima financijski odnos s Mađarima se sve dublje raščlanjuje, uglavnom u uvodnicima koje piše sam

¹³ NO, 1, 16. XI. 1902., str. 1.

¹⁴ Isto, str. 2. - V.M. "Osijek - Split".

¹⁵ Ova se tema više puta vraća na stranice lista. Tako i u NO, 6, 22. XI. 1902., str. 1 - Za interese grada.

¹⁶ NO, 13, 20. XI. 1902, str. 5 i 18, 23. I. 1903., str. 1.

¹⁷ NO, 47, 27. II. 1903., str. 4.

¹⁸ NO, 2, 18. XI. 1902., str. 1.

¹⁹ NO, 3, 19. XI. 1902., str. 3.

²⁰ NO, 7, 23. XI. 1902., str. 4.

²¹ NO, 34, 28. XII. 1902., str. 4.

²² NO, 12, 16. I. 1903., str. 4.

²³ NO, 4, 20. XI. 1902., str. 2.

²⁴ NO, 7, 23. XI. 1902., str. 1.

Ulastiti proizvodi! Stjepan Piller
 veleposjednik, Osijek g. g.
 dobavlja najizvrstnija stolna vina uz sve moguće
 cijene, a dobavlja ih u buradima i bocama; burad od
 50 lit. i više, a boce od 6 lit. i to besplatno u kuću.
 Pravi specijalitet šljivovice za po-
 sebni i litrenim bocama.

Telefon br. 101.

Str. 6.

»NARODNA OBRANA«

Br. 60.

Vodostaj rieke Drave:

13. ožuj. 1903. u Barču 79 cm. iznad ništiee
 13. « « u Osijeku 162 cm. iznad »

Vodostaj rieke Dunava:

12. ožuj. 1903. u Pasovi 168 cm. iznad ništ.
 12. « « « Beču 88 « izpod «
 12. « « « Bpesta 203 « iznad «
 12. « « « Mohács 258 « iznad «
 12. « « « Gombošun 309 « iznad «
 12. « « « N. Sadu 268 « iznad «
 12. « « « Zemunu 250 « iznad «

Budimpeštanska burza od 12. ožujka.

Kamet- njak.	Papiri	Novac Krunae	roba Krunae
4	Zlatna renta, bez poreza, za 50 for. u zlatu.	121.-	121.60
4	Krunska renta, bez poreza.	89.00	89.30
3-5	Krunska renta, »	93.25	93.75
4-5	Hrvat. slav. reglino odlične za- dužnice bez poreza	101.00	102.40
4	Ugar. razterence bez poreza	99.25	100.25
4	Hrv. slav. razterel.	99.50	100.50
4-15	Hrv. slav. hypotične razterel.	100.75	101.75
4-2	Jedinstvena renta u notama veljača- kolovoz	100.35	100.35
4-2	Jed. renta u notama svibanj-studenj	100.25	100.25
4	Austrijska zlatna renta za 50 for. u zlatu bez poreza	121.-	121.50
4	Austrijska krun. renta bez poreza	101.-	101.50
4-5	Bos.-herc.-zemalj. željeznički zajam od god. 1898.	101.-	102.-
4-5	Bos.-herc.-zemalj. željeznički zajam od god. 1902.	101.-	102.-
4	Založ. ugar. hip. banke na 50 god.	98.40	99.50
4	» austrij. banke na 50 god.	101.-	102.-
4-5	» hrv.-slav.-zemalj. hipot. banke	101.-	102.-
4-5	Komunalne obvez. hrv.-slav. zem. hipot. banke	100.-	101.-
	Dukek	11.30	11.30
	20 franaka u zlatu	19.10	19.14
	20 maraka u zlatu	23.40	23.51
Žitarice:			
	Pšenica banatska po 50 kilograma	7.75 do	7.90
	Pšenica hačka	7.95	8.20
	Raz sriednja	6.75	6.80
	ječam sriednji	6.70	5.80
	Proja sriednja	6.75	6.-
	Zob sriednja	6.20	6.30
	Kukuruz	6.05	6.30
	Repica	10.-	10.50
Prodaja na termin:			
	Pšenica za travanj 1903. po 50 klg.	7.65	7.67
	Raz	6.70	6.78
	Kukuruz „ svibanj	6.12	6.13
	Zob „ travanj	6.00	6.10
	Repica „ kolovoz	11.95	12.50

Oglas.

Kod podpisanog može se dobiti
dvostruki mlin
 (2 gängiger Mahlstuhl) sa francuzkim
 kamenjem i remenjem u skoro novom
 stanju.
 Prodaje se odmah.
 Tvorničar Fabijan Pentz.

Hrvati,
 kupujte svi papir za pušenje
 družbe sv. Ćirila i Metoda
 za Istru.

Prva hrvatska dionička tiskara u Osijeku
 gornjem gradu, Žitni trg br. 6.
 preuzima sve u tiskarsku struku zasjecajuće radnje kao: knjige, brošure, cionike, li-
 stovni papir, račune, međutomnice, kuverte, plakate, pozivnice, rasporede, plesne redove, posjetnice, zaručne i
 vjenčane karte, osmrtnice itd. itd. — Pošto je tiskara snabdjevena najboljim strojevima i najmodernijim slovima, to smo
 u stanju svaku naručbu izvesti najukusnije, najbrže i najjeftinije. — Vanjskim naručbama posvećuje se osobita pažnja.

Vlastnik i izdavač: Prva hrvatska dionička tiskara u Osijeku.

Na znanje!

Čast mi je ovime sl. občinstvu glav. grada Osieka i
 okolice do znanja staviti, da ću u nedjelju, dne 15.
ožujka o. g. otvoriti u Kapucinskoj ulici br. 16.
 posve novo uređjeni

fotografski atelier

koji će svojim konfortom odgovarati današnjim modernim
 zahtjevima.

Umoljavam stoga svoje cienj. mušterije, da me i u
 ovim novim prostorijama svojim cienj. naručbama počastiti
 izvole. — Vanjske naručbe kao i povećanje i pomnožanje
 polag predležene slike u najsolidnijoj izvedbi, obavljam u
 svako doba uz vrlo umjerene cijene.

S odličnim štovanjem
Franjo Svirčević
 fotograf.

Domaća mineralna i ljekovita Jamnička i Apatovačka kiselica

dobiva se u svakoj količini kod tvrdke
Selzer i Rank u Osijeku
 donjem gradu, glavnom trgu.

OBJAVA!

Čast mi je ovime do znanja staviti, da sam preuzeo vodstvo
 skladišta tvornice cipela „Turul“ (dion. društvo) prije

Mödlingško skladište cipela

Osiek, Korso br. 3.

Skladište je bogato snabdjeveno **sasvim novom i najboljom**
robom, stoga sam u stanju p. n. mušterije u svako doba poslužiti
 s **velikim izborom cipela za gospodu, gospodje i djecu**
 uz najniže tvorničke cijene.

Uvjeravajuć p. n. mušterije, da ću svaki cienj. nalog s najvećom
 točnošću izpuniti, bilježim
 veleštovanjem **Vilim Scheiber.**

Odgovorni urednik: Dr. Ivan Lorković.

Lorković.²⁵ Neke članke o Nagodbi prenosi i iz drugih listova, a upućuje i na Vrbanićevu knjigu "Osvrt na financijalnu nagodbu".²⁶ Nema gotovo niti jednog broja "Narodne obrane" iz 1902. g. koja ne analizira rasprave o indemitetu i produljenju financijalne nagodbe. Lorković traži agresivniju politiku prema Mađarskoj, jer je stanje neodrživo.

U kontekstu gospodarstva Lorković obavještava i o radu osječke Trgovačke komore na čije čelo dolazi Dragutin Laubner s kojim se Lorković nije osobito slagao. Vrlo zanimljivi, a još neiskorišteni su Lorkovićevi redoviti izvještaji o kretanju cijena u Osijeku i na budimpeštanskoj burzi. Na isti način obavještava i o radu zagrebačke Trgovačko-obrtničke komore, a nađu se i podaci o radu senjske Komore, što znači da tretira sve tri komore kao jednu cjelinu, protivno željama Khuena Hedervaryja, koji je upro sve snage da spriječi povezivanje ovih komora koje su zajednički iskazivale gospodarske probleme cijele Hrvatske i Slavonije.

Lorković piše i o problemima Zavoda sv. Jeronima u Rimu koji je osnovan za Hrvate te prepričava sadržaj knjige dr. Luke Jelića o tom Zavodu.²⁷ Vrlo je zanimljiv osvrt "25 godina pape Lava XIII" pisca koji se potpisao inicijalom A.²⁸

Lorković sa simpatijama piše o radu Mate Ilijaševića, koji je iz Raića bio premješten na župu sv. Petra u Zagreb i koji je u 1903. g. pokrenuo osnivanje Hrvatskog Radiše.²⁹ Opširan je članak objavljen u povodu smrti dr. Stjepana Ilijaševića, koji je 1849. g. bio u Banskome vijeću savjetnik za vjerska pitanja i koji je od 1857. g. čazmanski kanonik, a čija je poezija bila poučno didaktična te koji je ujedinjenje opozicije pozdravio pjesmom "Genij Hrvatske". Umro je u Varaždinu.³⁰

Lorković redovito donosi sadržaj Radiševe "Hrvatske misli", a ova je u broju 22 iz 1902. g. opet lijepo pisala o Lorkovićevom listu.

List se od početka tiska s velikim materijalnim poteškoćama, jer u Osijeku izlaze još tri lista: "Dan", (prestao izlaziti u siječnju 1903. g.) "Die Drau", i "Slavonische Presse". Trebalo se probiti sadržajem, no zanimljivo je da su senzacionalističke vijesti u "Narodnoj obrani" uvijek zastupane vrlo skromno. List teško osvaja publiku. Plakate u Valpovu, kojima se pozivaju

Valpovčani da se pretplate na Lorkovićev list, potrgali su općinski redari.³¹ Ipak, usprkos zabrani dvaju brojeva, polovinom prosinca, "Narodna obrana" uspijeva povećati svoj opseg na šest stranica i uploviti u 1903. g. s velikim nadama.

4.

1903. godina. Već na samom početku godine Uredništvo je najavilo da će dostojno obilježiti pola stoljeća rada osječke Trgovačko-obrtničke komore. Lorković je smatrao ovu ustanovu vrlo važnom, iako je imala samo savjetodavni i obavijesni karakter. On detaljno izvještava o sjednicama, a ne izostavlja ni sjednice takove Komore u Zagrebu.³² List donosi vijesti iz raznih dijelova Hrvatske, a većinu vijesti prima telefonski, što je svakako ukazivalo na suvremenost rada redakcije, ali i činilo list raznolikim i življim. Piše se o položaju Hrvata u Istri koji se jedva odupiru talijanizaciji te je navedeno da je 31. prosinca 1902. g. u Vukovaru održano "Hrvatsko veče" na kojem je svećenik Solana prikupio znatna sredstva za hrvatske škole u Istri, odnosno za Društvo sv. Ćirila i Metoda koje je te godine uspjelo dobiti sredstva iz čitave Hrvatske.³³ Piše se mnogo i o Dalmaciji.³⁴ U početku se činilo da 1903. g. neće biti jako burna. Međutim, nije bilo tako. "Narodna obrana" je još početkom prosinca 1902. g. objavila izjavu ugarskog zastupnika Bartha da se u Hrvatskoj zbivaju opasne stvari i da ukinuće Prijekog suda u Zagrebu ne označava i kraj društvenih napetosti.³⁵ I doista je bilo tako, što je pokazala 1903. g. kada je Khuen Hedervary morao napustiti Hrvatsku, ali su se prilike i poslije toga teško smirivale. Pitanje financijske nagodbe sve se više pretvara u zahtjev za novu nagodbu, koja bi bila pravičnija i pod boljom kontrolom te se za to obavlja detaljna analiza postojeće nagodbe. Svim tim napisima Lorković i sada daje uvodno mjesto u svojem listu.³⁶

U ovoj godini list postaje ideološki bolje profiliran. Nazire se Lorkovićeva shvaćanja da se mnogo može učiniti radom napredne omladine u gospodarskim i kulturnim organizacijama te da se treba okrenuti sitnom radu.³⁷ U uvodniku "Čega nam treba?" Lorković piše da nam "...u svakolikom našem radu u prvom redu treba siguran pogled u našu najbližu budućnost, jasna

²⁵ NO, 8, 25. XI. 1902., str. 1 i 9, 26. XI. 1902., str. 1 - Briga za gospodarske potrebe naroda, te NO, 10, 28. XI. i 28. XI. - Hrvati i Magjari; br. 18, 6. XII. do 22, 12. XII. 1902. - Naši gospodarski problemi.

²⁶ NO, 12, 29. XI. 1902., str. 3.

²⁷ NO, 7, 23. XI. 1902., str. 3; 20, 25. I. 1903.

²⁸ NO, 50, 3. III. 1903., str. 1.

²⁹ NO, 17, 5. XII. 1902., str. 2.

³⁰ NO, 4, 6. I. 1903., str. 3. Umro je u Varaždinu.

³¹ NO, 4, 6. I. 1903., str. 3. Umro je u Varaždinu.

³² NO, 4, 6. I. 1903., str. 7 i d.

³³ NO, 4, 6. I. 1903., str. 3.

³⁴ NO, 4, 6. I. 1903., str. 4.

³⁵ NO, 15, 3. XII. 1902., str. 1-2.

³⁶ NO, 2, 3. I. 1903., str. 1. - Nova Nagodba; NO, 29, 6. II. 1903. do 41, 20. II. 1903. - Samostalne financije.

³⁷ NO, 3, 4. I. 1903., str. 2. - Osvrt na Hrvatsku Misao br. 23-24.

svijest o najprećim zadacima, sigurnost u izboru sredstava, a onda i triezan ali tim više odlučan i samosvjestan rad."³⁸ A kakovi su to zadaci vidi se iz kritike: "Hrvatska umjesto da nosi biljeg narodnoga bića i umjesto da se sačuva individualitet naroda hrvatskoga postaje širenjem magjarskoga jezika na našem teritoriju sve sličnija mađarskim županijama."³⁹

U nastavku godine, objavljeni su detaljni podaci o broju Nijemaca i Mađara u Slavoniji. Po mjestima su iskazani Nijemci kojih je 1900. g. bilo 123.569 te Mađari kojih je bilo 70.589.⁴⁰ Ovakovi čvrsti podaci nikako se nisu milili vlastima pa su "bijela mjesta" u listu sve češća. S ogorčenjem Lorković prepričava sadržaj knjige mađarskog publiciste Pavla Hoitsya "Nagy-Magyarország" da Mađarska ima snage stvoriti veliku Mađarsku sve do Carigrada, navodeći da je Hoitsy zapravo Slovak Hoić, dakle Slaven te se čudi da tako piše.⁴¹ Članak "Bilanca etnografskih odnošaja u Ugarskoj" je zanimljivo razmatranje koje se nastavlja na Lorkovićeva razmišljanja o Monarhiji.⁴² Vrlo je zanimljiv i članak "Hrvatstvo u Srijemu", uz isticanje da u Zemunu od 14.000 stanovnika ima samo tisuću Hrvata, a u Surčinu ih ima stotinu, ali se zovu Šokci, dok u Sremskim Karlovcima u Hrvatskoj čitaonici ima samo 56 Hrvata i da je Petrovaradin čisto hrvatski grad, a da Hrvata ima dosta i u Čereviću. U članku se postavlja pitanje zašto nema kolonizacije Hrvata u ovo područje. Ovaj članak rađen je prema pisanju Milana Krištofa u "Hrvatskoj misli", a budući je Lorković bio zet Krištofa, očito se u tom krugu mnogo razmišljalo kako ojačati Hrvate u Srijemu te na taj način oslabiti dolazak Čeha, Slovaka i drugih.⁴³ U jednom drugom članku Lorković navodi da se u Ameriku ponajviše iseljavaju iz ugarskog dijela Monarhije Slovaci.⁴⁴ Lorković podsjeća da je još za vrijeme ministra Barossa donešen Pravilnik Državnih hrvatsko-ugarskih željeznica po kojem će se u definitivno zaposlenje na željeznicama primati samo oni koji su ugarski državljani i "magjarskom jeziku posve vješti."⁴⁵ Ulje na vatru Lorković dolijeva objavljujući detaljno suđenje Stjepanu Radiću 13. veljače 1903. g., u Mitrovici stoga što je odbio komunicirati u Batajnici s konduktrom na mađarskom jeziku.⁴⁶

³⁸ NO, 4, 6. I. 1903. - Čega nam treba?

³⁹ NO, 14, 18. I. 1903., str. 1.

⁴⁰ NO, 5, 8. I. 1903., str. 2. - Suhe brojke; 6, 9. I. 1903., str. 1. - Mađari u Slavoniji.

⁴¹ NO, 11, 15. I. 1903., str. 3; 20, 25. I. 1903., str. 3; 21, 27. I. 1903., str. 5.

⁴² NO, 22, 28. I. 1903., str. 1.

⁴³ NO, 24, 30. I. 1903., str. 1.

⁴⁴ NO, 26, 1. II. 1903., str. 2.

⁴⁵ NO, 22, 28. I. 1903., str. 3.

⁴⁶ NO, 34, 12. II. 1903., str. 2 i 39, 18. II. 1903., str. 2; 42, 21. II. 1903., str. 5. Vidi: Bosiljka Janjatović, Stjepan Radić. Progoni, zatvori, suđenja, ubojstvo 1889.-1928., Zagreb 1993., str. 97.

Potkraj siječnja održan je u Zagrebu sastanak hrvatske opozicije na kojem su iz Osijeka bili dr. Dragutin Neumann, dr. Vladimir Kovačević, predsjednik Hrvatske građanske čitaonice u Osijeku i dr. Ivan Lorković.⁴⁷ Na tom sastanku razmotrene su političke i gospodarske prilike u Hrvatskoj. Uopće, velik dio lista ispunjen je početkom te godine, vijestima o gospodarstvu. Opisuju se problemi nabave domaće kredita, što ima za posljedicu brojne dražbe seljaka, jer su mađarske banke vrlo oprezne u davanju kredita seljacima.⁴⁸ Iako Austro-ugarska banka ima u Osijeku svoju podružnicu, pod koju spadaju četiri pobočnice (Mitrovica, Vinkovci, Vukovar i Zemun), ta banka nije davala privatne kredite pa je potreba za zemljišnim kreditom bila velika, a tu su uskakale mađarske *vjeresijske* udruge.⁴⁹ Dr. Milan Krištof piše da postoje samo dvije organizacije na koje se seljaci u Slavoniji mogu obratiti: seljačke zadruge i *vjeresijske* udruge. Indikativno navodi da u Slavoniji djeluje 46 zemljišnih i 88 mađarskih kreditnih zadruga koje su podružnice Budimpeštanske zemljoradničke i kreditne zadruge te da na taj način s ovim kapitalom dolaze i mađarski seljaci koje su financijski pomogle ove novčane ustanove. Stoga, s velikom pažnjom prati osnivanje svake hrvatske seljačke zadruge koja je vezana uz Hrvatsko poljoprivrednu banku u Zagrebu, (osnovanu 1901. g.). Ona je obećavala seljacima jeftiniji kredit. Spominje se hrvatska seljačka zadruga u Novom Slankamenu koja je okupila 25 seljačkih gazda čija vrijednost imanja iznosi 200.000 kruna.⁵⁰ Osnivanje svake takove zadruge u Srijemu i Istočnoj Slavoniji spominje se kao velik događaj, npr. u Surčinu na čelu s Ivanom Majetićem, u Valpovu koju je financijski pomogao grof Rudolf Normann Ehrenfelski. Opisuje se djelovanje zadruge u Harkanovcima, Marjancima, Donjem Miholjcu i Bizovcu. U Slankamenu je predsjednik zadruge bio Luka Stipanović, a zamjenik Ivan Peršić. "Narodna obrana" objavljuje zaključne račune Osječke štedne zadruge u Gornjem gradu, ali i bilance nekih drugih novčarskih kuća.

Čitamo da je u državnom proračunu za 1903. g. određeno 1,898.000 kruna za podupiranje domaće industrije, od čega 710.000 kruna za obrt, 635.000 kruna za industriju, 203.000 za kućni obrt, 63.000 za izložbe, 94.000 kruna za radničke stanove te se postavlja pitanje što od toga dobiva Hrvatska, budući da se o raspodjeli ne piše javno.⁵¹ S velikim zadovoljstvom Lorković obavještava da je stvoren Inicijativni odbor za stvaranje Hrvatskog industrijalnog saveza u koji su iz Slavonije ušli: Josip Bartolović, vlasnik tvornice koža u Donjem

⁴⁷ NO, 22, 28. I. 1903., str. 3; 25, 31. I. 1903., str. 1.

⁴⁸ NO, 7, 10. I. 1903.

⁴⁹ NO, 44, 24. II. 1903., str. 2-3.

⁵⁰ NO, 11, 15. I. 1903., str. 3; 17, 22. I. 1903., str. 2.

⁵¹ NO, 7, 10. I. 1903., str. 3.

Osijeku, J.H. Gutmann, vlasnik parne pilane i tvornice tanina iz Belišća, braća Cerych, tvorničari tanina iz Mitrovice, Josip Krauss sinovi, vlasnici parnog mlina u osječkom Donjem gradu, Adam pl. Reisner, tvorničar šibica u osječkom Gornjem gradu, Redlich-Ornstein i Spitzer, vlasnici tvornice cementa u Beočinu, Povišil i Kaiser, vlasnici tvornice pokućstva u osječkom Gornjem gradu, Hinko Weiss i sin, vlasnici pivovare u Mitrovici, Prvo slavonsko d.d. tvornice stakla u osječkom Gornjem gradu, "Union", paromlin d.d. u osječkom Gornjem gradu, J. N. Schulhof, tvorničar opeka u Novom gradu Osijeka te Šandor Sorger, tvorničar užarske robe u Gornjem gradu te da je dakle, zastupljenost osječke privrede izvanredno velika. Pravila je izradio zagrebački tiskar Ignjat Granitz, a prihvaćena su 18. veljače 1903. g. u Trgovačkom domu u Zagrebu.⁵² Ujedinjavanje industrijalaca Hrvatske i Slavonije znači prekid s pasivnim odnosom prema ponašanju Budimpešte, koja je smatrala da u Hrvatskoj ne treba razvijati industriju u većoj mjeri, jer da roba iz Mađarske i Austrije može zadovoljiti potrebe Hrvatske. No, industrijalci u Slavoniji su mislili drugačije, s obzirom da su razvijali industriju koja se zasnivala na domaćim sirovinama pa su čak i prostor Hrvatske gledali kao svoje tržište. List gotovo kao da je promotor intenzivnog gospodarskog razvoja, što je i razumljivo kada se zna da je Lorkoviću punac bio zemaljski veterinar dr. Radoslav Krištof, (koji je mnogo radio u Hrvatsko-slavonskom gospodarskom društvu), ali je 9. travnja 1903. g. umro pa su se i Lorkovićeve gospodarske informacije iz Zagreba smanjile.⁵³ Lorkovićev list prati sve događaja oko vodenica, koje su često bile prevrnute ili uništene u nevremenu te očito smatra da je njihovo vrijeme prošlo.⁵⁴

Česti su članci o proizvodnji šećera te se ukazuje da je ova proizvodnja isplativa jer je subvencionirana i šticeena visokim zaštitnim carinama. No, trebalo je čekati još tri godine kada je u Osijeku osnovana Prva hrvatska tvornica šećera i to s inozemnim kapitalom.⁵⁵

Izještava se o osnivanju Hrvatske slavonske tvornice i ljevaonice d.d. koja je nastala kupnjom tvornice Fabijana Pentza.⁵⁶

Međutim, u prvoj polovini 1903. g. list je imao odlučujuću ulogu kao izvjestitelj Narodnom pokretu u Hrvatskoj. List je zbog toga često zabranjivan i policija

je iz ruku kolportera otimala osječki list te ga uništavala. U "Narodnoj obrani" toga vremena možemo saznati ono što ne možemo saznati iz opozicijskih listova u Zagrebu, koji su također plijenjeni i cenzurirani, ali vjerojatno brže nego u Osijeku.

Prema pisanju "Narodne obrane" političke prilike su se zaoštrile kada je u Zagrebu sveučilišna omladina prosvjedovala protiv izjave ugarske delegacije za reviziju financijske nagodbe, po kojoj Mađarska uzdržava Hrvatsku. Omladina ukazuje da se Hrvatskoj oduzimaju zakoniti prihodi, a nameću novi, tj. da Hrvatska mora participirati kod ogromnih zajmova koje diže Mađarska, a krediti se troše isključivo u mađarsku korist, dok istovremeno neka njezina velika bogatstva jednostavno nestaju u blagajni Mađara. Omladina traži odlučnije nastupe političara i energičniji rad hrvatske delegacija te da pregovori revizijskih financijskih odbora budu javni.⁵⁷ Sam Lorković piše velik broj članaka analizirajući gospodarsko stanje Hrvatske koje je vrlo loše. To potvrđuju brojna iseljavanja, neuređene rijeke i loše ceste. List donosi detaljni opis prosvjednog mitinga u zagrebačkom "Kolu" 4. ožujka 1903. g., zatim 8. ožujka u "Hrvatskom sokolu" koji je sazvaio Antun Radić te 11. ožujka 1903. g. u "Hrvatskom domu". Članci su pisani tako da potiču čitatelje na akciju, ukazujući na političku važnost mase. "Ni Osijek ne će, ne može i ne smije da zaostane. Za gradom Zagrebom prva rieč pripada Osijeku, drugom gradu Hrvatske-Slavonije, da ju podigne proti dosadašnjem financijskom stanju, od kojega toliko trpi i čitava naša domovine i sav grad Osijek".⁵⁸ Dr. Dragutin Neumann, prijatelj Lorkovića, zatražio je odobrenje za održavanje velike Skupštine 22. ožujka u osječkom Gradskom vrtu, no dobio je odgovor da se Skupština može održati samo radnim danom, a ne nedjeljom. Zabranjivane su i skupštine u drugim slavonskim mjestima, iako je po Mažuranićevom Zakonu od 14. siječnja 1875. g. o pravu sakupljanja, sakupljanje bilo dozvoljeno, uz izvjesna ograničenja.⁵⁹ Vlasti su iskoristile upravo ova ograničenja mogućnosti te su skupštinama pripisivale karakter koji one nisu imale. Skupštine su zabranjivane u gotovo svim mjestima Hrvatske, Slavonije i Srijema, a zabrane u Slavoniji redovito je pratila i zabrana "Narodne obrane", odnosno izbacivanje čitavih stupaca iz lista, pa se list bijeli od polupraznih stranica. Sve je to utjecalo da je "...ljudima počelo bivati sve jasnije, da nije samo ono "njihova" stvar, što se tiče baš samo njihove kućice i njihova posla, već da se njihove kože tiče i sve ono, što se radi u saboru i u raznim odborima, gdje se plete tzv. politika".⁶⁰ Preko pučkih skupština do vlade su stizale poruke što narod želi i traži, a međusobno se

⁵² NO, 15, 20. I. 1903., str. 3.

⁵³ NO, 109, 3. V. 1903.

⁵⁴ Zlata Kerže-Živaković, S tradicionalnih na nove puteve. Trgovina, obrt, industrija i bankarske ustanove grada Osijeka na prijelazu stoljeća od godine 1868. do 1918., Osijek, 1999., str. 66. U svojim radovima spomenuta autorica se više puta vraća na problem vodenica na Dravi.

⁵⁵ NO, 4, 6. I. 1903., str. 4. - Reforme poreza naš čir.

⁵⁶ NO, 121, 28. V. 1903., str. 4.

⁵⁷ NO, 55, 8. III. 1903., str. 2. - Prosvjedni Miting.

⁵⁸ NO, 59, 13. III 1903., str. 1.

⁵⁹ NO, 42, 21. II. 1903., str. 1.

⁶⁰ NO, 60, 14. III. 1903., str. 1. - Za pučku skupštinu.

povezujući, građani su se osjećali jačima objašnjava Lorković. Zabrana osječke pučke Skupštine nije zaustavila politizaciju naroda, jer je sve ono što bi narod čuo na Skupštini bilo tiskano u "Narodnoj obrani", koja se grabi i čita čim izade. Isti su dan željeli održati pouzdanički sastanak u restauraciji Schaffer te su tiskali tisuću pozivnica. Policija je zabranila i tu Skupštinu jer je imala, po njima, karakter javne skupštine zbog prevelikog broja pozvanih. Cijela akcija je ocijenjena kao prekršaj te je Lorković kažnjen s 50 kruna globe ili pet dana zatvora, Wilder s 20 kruna, a Antun Kovačević s 40 kruna globe. Narod je najosjetljiviji kada ga se udari po džepu pa podatak da svake godine Hrvatska plaća Mađarskoj 30,000.000 kruna više nego što treba, jer se u tangentu prihoda uvrštavaju samo izravni porezi, a ne i sve ono što ulazi direktno u državnu blagajnu, izaziva veliko nezadovoljstvo, napose zbog uočljivog zaostajanja Hrvatske za Mađarskom. "Narodna obrana" potiče pobunu i onda kada je list osakaćen cenzurom. List je 18. ožujka 1903. g. izašao s bijelim stupcima pa je osim naslova "Iznimno stanje u Osijeku" tiskan samo citat Iheringa iz knjige "Kampf ums Recht" (Borba za pravo). Tu je rečeno da odgovornost za žalosne prilike ne pada na one koji zakon gaze, već na one koji nemaju odvažnosti da se, bezakonju, nepravdi odupru.⁶² Obično list zabranjuje predsjednik osječkog Sudbenog stola Loewenthal riječima "...cielim svojim sadržajem nastoji gadjenjem, poružavanjem i neistinitim karikiranjem i izopačivanjem stvari druge razdražiti na mržnju proti oblastim i pojedinim organom vlade." što je povreda člana 300 Kaznenog zakona.⁶³ No, upravo to je dovelo do popularnosti lista. Iz ruku kolportera policajci su otimali list, a cijena broja koji je stigao u ruke Osječana je izvanredno porasla i na licima čitatelja koji su uspjeli doći dolista "...odsjeva posebni žar".⁶⁴

"Narodna obrana" stalno ponavlja tri točke rezolucije zagrebačke Skupštine od 11. ožujka 1903. g. 1. financijska samostalnost; 2. sloboda štampe, sloboda udruživanja, slobodni izbori s općim, jednakim i tajnim izbornim pravom te 3. demokratizacija vojske s komandama na hrvatskom jeziku, ako su jedinice u Hrvatskoj. Situacija je i u Osijeku postajala sve uzburkanija i na dan kada se trebala održati Skupština, koja je zabranjena, osječki Donjograđani njemačkog porijekla izašli su na ulice i uzvikivali da oni nisu nikakvi "šoštarski naučnici" da im se brani Skupština, jer pouzdani sastanci su posljednje sredstvo kojim se građani mogu poslužiti da izraze svoju volju. Kod hotela "Central" pjevala se pak hrvatska himna.⁶⁵

⁶¹ NO, 102, 5. V. 1903.

⁶² NO, 63, 18. III. 1903., - Drugo izdanje.

⁶³ NO, 64, 19. III. 1903., str. 1.

⁶⁴ NO, 64, 19. III. 1903., str. 2.

⁶⁵ NO, 68, 24. III. 1903., str. 1-3. - Nedjeljna manifestacija.

Nova etapa u pokretu 1903. g. je nastupila kada se počelo kritizirati što na zgradi Željezničke uprave u Zagrebu, pored hrvatskog, stoji i mađarski natpis, jer da u Hrvatskoj, prema Nagodbi, trebaju biti samo hrvatski natpisi. Na željeznice je pažnja skrenuta zbog sukoba S. Radića u Batajnici sa željezničarom kada je skinut s vlaka, tužen i osuđen. Mnogi putnici nisu znali mađarski pa nisu sami mogli kupiti čak ni željezničku kartu, ako su se htjeli koristiti vlakom, koji je od 1896. g. povezivao Zagreb sa Zemunom. U travnju su već uzburkana mnoga mjesta u Hrvatskoj (Karlovac, Ogulin, Senj) i mnogi su bili kivni na željeznicu koja je postojala u Hrvatskoj kao čisto mađarska ustanova. Narod se jako uznemirio kada je zbog skidanja mađarske zastave sa zaprešičke željezničke stanice smrtno stradao Zaprešiću, 18. travnja 1903. g., Pasarić. Demonstracije su se svakodnevno događale u Zagrebu, gdje je narod rastjerivan uz pomoć vojske i policije. Narod daje oduška svojem raspoloženju, ističući da je svjestan u kakovom se stanju našla Hrvatska zbog netočne i loše primjene Hrvatsko-ugarske nagodbe. Osobito je bilo burno u Zagrebu, jer su 1. travnja mađarski studenti u Budimpešti osudili studentske demonstracije u Zagrebu. Zagrebački su studenti odgovorili demonstracijama 6. travnja, ističući neka studenti pogledaju Nagodbu koju je sklopila Kraljevina Ugarska s Kraljevinama Hrvatskom i Slavonijom, odnosno Dalmacijom, iz čijeg teksta se vidi da je Hrvatska samostalna i ravnopravna zemlja i nikako nije mađarska zemlja.⁶⁶ Pokret se proširio i u Dalmaciju, pa je 13. travnja 1903. g. održana javna Skupština u Šibeniku. Nakon Josipa Smodlake, koji je govorio o stanju u Dalmatinskom saboru u Zadru, a na prijedlog dr. Mate Drinkovića, zatraženo je: 1. da se u dalmatinske urede umjesto talijanskog i njemačkog jezika uvede hrvatski jezik; 2. da se Vlada zauzme za zapušteno tlo i zanemarivane vode u Dalmaciji; 3. da se bojkotira saborski rad u Zadru dok se ne pokrenu ta pitanja.⁶⁷ Lorkovićev list, dakle, opisuje zbivanja 1903. g. u cijeloj Hrvatskoj. On izvještava kroz svoju rubriku "Nemiri u Zagrebu", ali i potiče na borbu. U cijelosti je donešen izvod iz Smodlakinog govora "Današnje naše oružje je tupo, treba sasvim promijeniti način borbe. Narod naš nije još izgubljen, možemo ga spasiti, ali ne vikom i frazama, nego ozbiljnim i realnim radom. Raditi treba s narodom za narod. Puk je temelj, najjača podloga. Učimo puk, da on Hrvatsku u srcu nosi. Što će nam hrvatsko državno pravo, kad Hrvata nemamo. Narodna inteligencija spava, radi malo i ništa. Puk nam je na istom stepenu naobraženosti, kao i prije mnogo godina. Naučili smo se samo rušiti, a temeljito i zdravo ništa graditi. Sva je naša borba u vikanju, u pisanju, u adresama i u programima. Čovjek mora da bude čovjek u privatnom i u javnom životu, čovjek u obitelji i na svakom mjestu. Da budeš patriota, dobar Hrvat, treba

⁶⁶ NO, 81, 9. IV. 1903., str. 2.

⁶⁷ NO, 89, 19. IV. 1903., str. 4.

da budeš pošten, jer bez poštenja nema pravog hrvatstva. I kad se biraju poglavice, treba ih birati po privatnom poštenju, jer se ne da odieliti poštenje privatno od javnoga."⁶⁸

Traži se da se ne zabranjuju skupštine, jer je to jedini način da narod izrazi svoje želje, pa se objavljuje i ono što se nije moglo objaviti u Zagrebu u opozicijskim novinama, a zahvaljujući brzim osječkim kolporterima, list je velikim dijelom razdijeljen prije nego ga je policija zaplijenila.

Videći da ni na koji način ne može spriječiti Lorkovića da piše, vlast se odlučila početkom svibnja 1903. g. zatvoriti Lorkovića i Wildera, navodeći kao razlog objavljivanje članka "Borba za slobodu", jer se po članu 300 kaznenog zakona njime narod poziva u borbu.⁶⁹ Lorković je bio u Istražnom zatvoru sve do 5. srpnja 1903. g. te sve brojeve "Narodne obrane" od 10. svibnja 1903. g. pa do 5. srpnja uređuje Ante Kovačević. Sada, dakako, izostaju kvalitetni Lorkovićevi uvodnici koji nikako nisu imali lokalni značaj. Njihov je sadržaj od interesa za cijelu Hrvatsku. Dakako, da se Kovačević trudi obavljati Lorkovićev posao. Nastavlja objavljivati seriju "Nemiri u Zagrebu", odnosno "Nemiri po Hrvatskoj i Slavoniji", izbjegavajući pljenidbu lista na taj način da iznosi tekst koji je nezapljenjen objavio "Agramer Tagblatt" ili "Pester Lloyd" ili neki drugi list. Ipak, tu i tamo dolazi do pljenidbe i Kovačević uvodi bilježenje broja zapljene. Plijeni se gotovo svaki treći broj. Distribucija "Narodne obrane" nastoji se otežati zabranjujući distribuiranje prije 8:30 h, dakle, prije rada Gradskog poglavarstva i izlaska policijskih detektiva na ulicu, a u Prvoj hrvatskoj dioničkoj tiskari na Žitnom trgu učestale su premetačine u potrazi za buntovnim proglasima.⁷⁰ Takav je bio proglas "Narode", potpisao ga je Zbor narodne obrane.⁷¹ Policija je otkrila da je u Prvoj hrvatskoj tiskari u Osijeku tiskano i treće izdanje anonimne brošure Stjepana Radića "Zašto hoćemo svoje financije" pa je i to bilo uzrokom zatvaranja Lorkovića i Wildera, odnosno višekratno kažnjavanje Lorkovića.

Razdoblje od ožujka do srpnja 1903. g. narodni se pokret u Osijeku i okolini vrtio oko "Narodne obrane" i njenih napisa u kolumni "Nemiri"... No, nakon tijelovske procesije u Zagrebu ban Khuen Hedervary napušta Zagreb bez oprostaja od naroda, kojim je vladao 20 godina, i u Budimpešti dobiva položaj predsjednika Vlade, što mu omogućava da i dalje kontrolira događaje u Hrvatskoj.

⁶⁸ NO, 90, 21. IV. 1903., str. 3. Iz govora dr. I. Smodlake u Šibeniku. Smodlaka je za pariške mirovne pregovore izradio elaborat za dr. Trumbića o tome da Drava spaja a ne razdvaja, zalažući se za pripadnost Baranje i Prekodravlja jugoslavenskoj državi.

⁶⁹ NO, 190, 13. V 1903., str. 4. - Istraga.

⁷⁰ NO, 175, 3. VI. 1903., str. 3.

⁷¹ NO, 177, 5. VII. 1903., str. 2.

Puštanje Lorkovića i Wildera iz zatvora ipak je bila jedna od prvih odluka novog bana grofa Teodora Pejačevića, a pušteni su i Jovo Banjanin iz zagrebačkog "Srbobrana", te Franjo Potočnjak, Stjepan Radić, Vitomir Korać i mnogi drugi koji su se nalazili u pritvoru radi moguće umiješanosti u pokret.⁷² Lorković i Wilder 5. srpnja nastavljaju uređivati "Narodnu obranu". No, sada Lorković kao da postaje trpkiji, ogorčeniiji, oštrij, pa mu protivnici postaju svi mađaroni, oni koji su smatrali da Hrvatskoj i Slavoniji u okviru mađarskog dijela Monarhije dobro ide. To je i jačalo njegov sukob s osječkim mađaronima, kada je počeo kritizirati komunalnu, socijalnu i građevinarsku politiku gradskih otaca Osijeka.

Lorković je s velikom pažnjom pratio rad Gradskog poglavarstva u Osijeku, iznosio je u svojim novinama dileme i prepričavao sukobe te se na taj način počinje sve više zamjerati gradskim uglednicima.⁷³ U br. 196 od 29. kolovoza 1903. g. u stupcu "Gradske vijesti" uvrstio je članak "Iz kuhinje gradske kuće", gdje je navedeno da jedna skupina u gradskom zastupstvu te Trgovačko-obrtničkoj komori daje poslove svojim prijateljima bez zakonitog javnog natječaja. Tako je poslove za gradnju pionirske vojarne dobila domaća tvrtka "Hoffbauer i Schulhoff", iako je jedna zemunska tvrtka bila jeftinija. U br. 198 od 1. rujna 1903. g. pojačava svoje tvrdnje postaje neugodan kada kritizira rad gradske autonomije koja raspolaže, posve svojevoljno, s pola milijuna kruna gradskog novca. Čaša se prelila kada je u br. 294 od 24. prosinca 1903. objavio članak nepoznatog autora "Tajna šlarafije" u kojem se ukazuje da su Dragutin Laubner kao gradski zastupnik i predsjednik osječke Trgovačko-obrtničke komore te Šandor Dobrović, Ljudevit Ornstein, dr. Ante Hrabal, Otto Schnier, dr. Viktor pl. David, Filip Spitzer, Dragutin C. M. Benda, Hugo Weiss, dr. Hinko Diamant, W. C. Hofbauer i Marko Berger međusobno povezani u društvu "Šlarafija" te da rade na štetu grada.⁷⁴ Indirektno autor članka napada članove "Šlarafije" kao društvo čiji se članovi služe isključivo njemačkim jezikom te da se na taj način u tom društvu "usredotočila ona pogubna klika s kojom smo imali u posljednje vrijeme ljuta okršaja" te se kroz tiskanu knjižicu o "Šlarafima", gdje se navode njihova društvena imena, vidi da se radi o poslovnom društvu. Bila je to velika senzacija, ali je za Lorkovića bila prava sreća da ga nisu tužili svi navedeni u članku, već samo Laubner. Lorkovića je branio dr. Dragutin Neumann, a tužitelje dr. H. Spitzer. i dr. Julije Svečenski. Spitzer je tvrdio da je "Narodna obrana" već davno prešla granice slobode štampe i dobrog ukusa svojim teškim napadima na sve koji su protivni politici koju zastupa. Bila je sreća što je Većeslav Wilder izjavio da dr. Lorković nije pročitao čitav članak "Tajna Šlarafije" prije nego što ga je

⁷² NO, 163, 20. VII. 1903.; 164, 21. VII. 1903.

⁷³ NO, 13, 17. I. 1903., str. 3; 38, 17. II. 1903., str. 2.

⁷⁴ NO, 298, 29. XII. 1904., str. 1-2.

uvrstio u novine. Parnica je počela tek 7. lipnja 1904. g. i nije završila dobro po Lorkovića, iako se branio "da Šlarafija" nije normalno društvo već tajno, da njezini članovi nose nadimke i da je svrha društva poslovna te je na svojoj strani imao simpatije dijela osječkog građanstva, koji su slušali ovo suđenje s velikom pažnjom. Neumann je vrlo spretno iskoristio što je centrala "Šlarafije" - po iskazima svjedoka - bila u Pragu te što je u društvu bio zabranjen hrvatski jezik te je iskoristio odredbu Nagodbe da se unutar Hrvatske govori službeno hrvatski, ukazujući svojom kritikom da je spomenutim člankom izvršena i velika "patriotička dužnost" čuvanja čistoće Nagodbe. Neumann je zatražio oslobođenje za Lorkovića, jer po njemu nema dokaza subjektivne krivnje, iako je Lorković, dakako, zanemario dužnu pažnju uvrštenjem ovog članka u "Narodnu obranu", bez da ga je čitavog pročitao, ali da tiskovni zakoni nigdje ne određuju koje su dužnosti odgovornog urednika. Neumann ističe da je članak na uvrštenje predložio Lorkoviću Wilder, a Lorković ga nije cijelog pročitao pa je došlo do izvjesne nemarnosti. Nigdje se ne spominje tko je autor članka. Neumann je pokušao podlistku dati humoristički karakter, jer "ridendo castigare mores" nije zabranjeno, a pored toga društvo "Šlarafija" nije protokolirano pa se radi toga za njega ne može tražiti ni zaštita.⁷⁵ Neumann je iskoristio što je "Narodna obrana" probudila društveni život uspavanog Osijeka, osvećujući se na taj način za zabranu Skupštine koju je htio održati. Osječki list "Die Drau" nazvao je uredništvo "Narodne obrane" mračnjačkom klikom te je u proljeće 1903. g. podnesena tužba protiv pisca navedenog članka, ali je to Sudbeni stol 12. svibnja 1903. g. odbio. Neumann ukazuje da svjedočenja G.V. Muačevića i Š. Popovića doista potvrđuje da postoji međusobna povezanost članova "Šlarafije" koji se međusobno potpomažu u poslovima. Konačnu je presudu donio zagrebački Stol sedmorice 19. studenog 1904. g. i njome je Lorković bio osuđen zbog zanemarivanja službene dužnosti na plaćanje globe od 100 kruna i gubitak jamčevine od 120 kruna za "Narodnu obranu" te je obavezan objaviti čitavu osudu na prvoj stranici u "Narodnoj obrani". Bio je obavezan i platiti sve troškove kaznenog postupka i odvjetnike optužbe, tj. 130 kruna dr. Hugi Spitzeru, a odvjetniku Juliju Svećenskom 120 kruna. Bio je oslobođen optužbe "protiv sigurnosti poštenja" na štetu dr. Dušana Vraneševića, jer se s njim privatno nagodio te optužbe koju je podnio Šandor Dobrović zbog objede da je čitavo društvo posvećeno njemačkoj umjetnosti, tj. secesiji i da navodno na svakom skupu pjeva njemačku pjesmu "Deutschland, Deutschland über Alles". Treba ukazati da je ovom odlukom visina globe koju je morao platiti Lorković povećana, a tu je Lorković bio najslabiji.⁷⁶

Plaćanje 200 kruna globe u roku od sedam dana

⁷⁵ NO, 130, 8. VI. 1904., str. 2-5. - Prilog.

⁷⁶ NO, 298, 29. XII. 1904., str. 1-2.

ravnateljstvu pomoćnih ureda Gradskog poglavarstva Osijek doveli bi dalje izlaženje lista u pitanje, da nije priskočio u pomoć dr. Neumann, koji se sve više počeo politički angažirati u borbi protiv Narodne stranke koja je okupljala i Mađarone, ali je zbog novog smjera u politici i u opozicijskoj Mađarskoj, koji su tražili vezu s Hrvatsko-srpskom koalicijom, sve više slabila da bi 1906. g. došlo do velike političke krize u Mađarskoj. Sve nade stavljene su sada i u Mađarskoj na opoziciju, no kad je ova došla na vlast uskladila je svoje interese s interesima Mađarske.

S obzirom na Neumanov interes kao odvjetnika, "Narodna obrana" i dalje donosi brojne obavijesti vezane uz gospodarstvo i socijalnu politiku. List donosi gotovo sve obavijesti vezane uz "Hrvatskog Radišu" koji je nastao u Zagrebu 1903. g. godine kao Odbor za smještanje dobre i poštene djece u nauk i obrt, ali po svemu se čini da je ideja niknula u Slavoniji.⁷⁷ H/inko/ K/rizman/ piše uvodnik "Radničko pitanje"⁷⁸ Nalazimo i članke o štrajku u Tvornici šibica u Osijeku te o stolarskom štrajku.

Međutim, po izlasku iz zatvora Ivan Lorković više nije samo kabinetski čovjek, novinar. On se uključuje u rad brojnih skupština koje su se počele održavati diljem Hrvatske, pa i u Slavoniji. Bila je to priprema za njegovu političku karijeru koju je započeo 1906. g. izborom u Valpovu, ali je tomu prethodila kandidatura u Donjem Miholjcu, na kojoj nije uspio. Naime, čitavu 1903. g. prozvali su Česi godinom sloge Hrvata i Srba, uz jačanje otpora centralizmu.⁷⁹ "Narodna obrana" pažljivo prati političke procese u cijeloj zemlji, pa i nakon što su ukinuti prijeki sudovi i brahije, suđenje u Varaždinu ludbreškoj, odnosno kunovečkoj skupini, u Bjelovaru virovskoj i pitomačkoj skupini, a u Zagrebu zaprešičkoj skupini optuženoj za antimadžarske istupe. Gotovo da možemo govoriti o pravom skupštinskom pokretu pomoću kojeg je narod izvojevao pravo sastajanja. Na tim skupštinama su govorili Stjepan Radić, dr. Franjo Poljak, ali i dr. Ivan Lorković i mnogi drugi. Obično su isticali da se traži financijska samostalnost Hrvatske i sloboda tiska, a Lorković marljivo izvještava, kako o skupštinama u Slavoniji, tako i o skupštinama u čitavoj Hrvatskoj, uključujući se povremeno u njihov rad. Obično su te skupštine imale poteškoća sa sazivom, no ujedinjenje opozicije u Hrvatskoj 29. siječnja 1903. g. stvorilo je temelje na kojima se moglo raditi, jače istupati te je umjesto stranačke borbe sada u prvi plan izbio program kojemu je težište na gospodarskim i socijalnim pitanjima.⁸⁰ Tako je pučku Skupštinu u Vinkovcima 20. rujna 1903. g. zabranio kotarski načelnik Nagel, a na njoj je trebao govoriti Lorković o

⁷⁷ NO, 150, 4. VII. 1903., str. 1. Vidi M. Kolar, Povijest Hrvatskog Radiše, 1903-1945, Zagreb, 2003. (U tisku).

⁷⁸ NO, 162, 18. VII. 1903., str. 1-2.

⁷⁹ NO, 3, 5. I. 1904., str. 1.

⁸⁰ NO, 198, 31. XII. 1903., str. 1.

financijskom pitanju te dr. Ivan Jančiković o prodaji pleterničkog dobra koje je kupila Brodska imovna općina 1891. g. za 1,100.000 kruna.⁸¹ Zabranjena je i Skupština u Valpovu 20. rujna, da bi bila održana 9. studenog 1903. g. s istim dnevnim redom uz nadopunu. Tako je zaključeno da treba uvesti, ne samo komande na hrvatskom jeziku pored mađarskog u vojsci Translajtanije, već se tražilo i osnivanje hrvatske vojničke škole koja ja i osnovana u Karlovcu.⁸² Na vrlo uspjeljoj Skupštini u Koprivnici 18. listopada govorili su Antun i Stjepan Radić i dr. Milan Heimrl, ali i Ivan Lorković i Hinko Krizman. Na ovom sastanku Lorković je morao preuzeti vodstvo, jer je koprivnički kapetan Krkač naredio Stjepanu Radiću da hitno napusti područje Bjelovarsko-križevačke županije iz koje je još 1896. g. dobio izgon. Na prijedlog Lorkovića donešena je rezolucija u kojoj se traži: 1. Nova financijska nagodba; 2. Osnivanje odbora za priređivanje javnih predavanja i za izdavanje domoljubnih i poučnih časopisa te za osnivanje pučkih knjižnica; 3. Davanje izbornog prava bez obzira na posjed; 4. Sloboda govora i tiska.⁸³ Lorković i dr. Vladimir Kovačević govore i na Skupštini u Donjem Miholjcu 12. studenog pred 800 ljudi. Lorković je rekao: "Ne uzdržavaju državu najbogatiji nego najsiromašniji staleži".⁸⁴ Upozorio je da su Mađari pridobili naše činovnike i da treba paziti da u Sabor dođu poštteni ljudi koji će se zalagati za financijsku samostalnost Hrvatske kao jedini uvjet napretka. Lorković govori i na narodnoj Skupštini u Novoj Gradiški koju je organizirao Ivan Zatluka. Težište svog govora je stavio na izbornu pravo.⁸⁵

U Požegi je Skupština održana 26. studenog 1903. g. i govorio je dr. Božo Vinković, dr. Neumann, dr. Pero Magdić, ali i Ivan Lorković. Lorković ponovno govori o ustavnim pravima i slobodi misli.⁸⁶ Zanimljivo je da vlasti nisu htjele dati dozvolu za održavanje pučke Skupštine u Vukovaru, koji je bio sjedište Srijemske županije, iako je dnevni red bio isti kao i na drugim skupštinama.

Rezolucije s nekih od ovih skupština bile su date i na ustavno uvažavanje, tj. prosljeđene su Saboru da ih uzme u obzir kod sastava Adrese te je tako učinjeno s valpovačkom rezolucijom od 15. prosinca, i semeljačkom, đakovačkom, gorjanskom, donjo miholjačkom, čazmanskom od 21. prosinca 1903.⁸⁷

⁸¹ NO, 213, 19. IX. 1903., str. 1.

⁸² NO, 210, 16. IX. 1903., str. 1. - Valpovo; 251, 3. XI. 1903; 257, 10. XI. 1903; 258, 11. XI. 1903. - iz valpovačke skupštine.

⁸³ NO, 238, 19. X. 1903., str. 1 - Pučka skupština u Koprivnici, Naše posebno izvješće.

⁸⁴ NO, 260, 13. XI. 1903., str. 1.

⁸⁵ NO, 262, 16. XI. 1903., str. 1.

⁸⁶ NO, 272, 27. XI. 1903., str. 1.

⁸⁷ NO, 287, 15. XII. 1903., str. 3; 295, 28. XII. 1903.

Lorković govori i na pouzdaničkom sastanku u Privlaci 4. siječnja 1904. g.⁸⁸ O ustavnim pravima govori i na narodnoj Skupštini u Daruvaru 11. siječnja 1904. g. Objašnjava sporazum Hrvata i Srba i kaže da još uvijek vlada mržnja kod nekih, ali kod nekih Hrvata i ljubav. "Nu mržnja zastire vid, a ni ljubav bez razbora ne vodi k uspjehu" kaže Lorković te naglašava da je spor između Hrvata i Srba ludost, jer dok se Hrvati i Srbi svadaju, dotle Mađari uživaju.⁸⁹ Govori u Skupštini u Otoku i Županji zajedno s Pasarićem, župnikom Radićem, Krpanom. Rezolucija u Otoku imala je čak sedam točaka, dakle dvije više nego drugdje.⁹⁰

5.

1904. godina. "Narodna obrana" je kao opozicijski list i te godine više puta plijenjena, ali je Ivan Lorković uspio odmah izdati novi broj s bijelim prostorom, što je govorilo jednako jasno kao da je objavljen i tekst.

Lorković te godine izostaje iz uredništva dva puta. "Narodnu obranu" od br. 105 od 6. svibnja pa do br. 147 od 28. lipnja uređuje Većeslav Wilder, jer je Lorković boravio u Zagrebu radi obiteljskih razloga. Drugi puta kada je oputovao na dvomjesečni dopust te "Narodnu obranu" od 1. rujna do kraja listopada uređuje ponovno opet Wilder. Naime, Lorkoviću je umro punac, dr. Radoslav Krištof, koji je bio dr. medicine, ali je 1878. g. nadopunio studij završivši u Beču i veterinu te je bio zemaljski veterinarski nadzornik i zdravstveni savjetnik do 1903. g. kada je umirovljen.⁹¹ Izostanak Lorkovićevih uvodnika se osjeća, premda on, koliko može, šalje pojedine članke iz Zagreba i u tom vremenu.

I u toj godini Lorkovićevo oštro pero nikoga ne šteti. Svojim pisanjem Lorković se zamjerio i banu Pejačeviću i velikom županu i kotarskom načelniku dr. Križu. Kada je državni odvjetnik Car zaplijenio uvodnik "Narodne obrane" od 16. veljače 1904. g., zbog navoda da u Petrijevcima nisu bile slobodno sastavljene izborne listine, kako to nalaže zakon, uložio je prigovor te je održana rasprava na Sudbenom stolu u Osijeku. Lorković je kritizirao rad dr. Križa u Valpovštini, ali je predsjednik Suda Petrović odbio sve Lorkovićeve prigovore.⁹²

I dalje napada germanizaciju u Slavoniji te donosi podatke iz popisa stanovništva 1900. g. o povećanju

⁸⁸ NO, 3, 5. I. 1904., str. 3.

⁸⁹ NO, 9, 13. I. 1904., str. 1.

⁹⁰ NO, 47, 26. II. 1904., str. 3; 49, 29. II. 1904.; 54, 5. III. 1904., str. 2.

⁹¹ NO, 217, 22. IX. 1904., str. 3.

⁹² NO, 74, 30. III. 1904., str. 2.

broja Nijemaca u Slavoniji te ističe da se Nijemci često ponašaju pangermanistički. Navedeno je da je 1890. g. u Slavoniji bilo 123.539 Nijemaca i da je taj broj do 1900. g. uvećan, jer su se organizirali na lokalnoj razini, u Mitrovici izlazi "Mitrovitzer Zeitung", imaju i čitaonicu, a isto tako svoj list i u Rumi.⁹³ Oštro kritizira postupke namjesnika Handela u Dalmaciji koji dovodi samo Nijemce za činovnike i objavljuje vijest da bi Francuska mogla spriječiti tu germanizaciju kada bi svojim kapitalom preuzela rudarstvo Dalmacije, kako je predložio Ante Tresić Pavičić u pariškom listu "La Patria".⁹⁴

No, ne šteti ni Mađare koji koriste gospodarstvene institucije za svoje etničko širenje i mađarizaciju (željeznice, poštu, porezi, izborne poslove, pravosuđe i dr.)⁹⁵ Okomio se i na osnivanje brojnih mađarskih škola preko društva "Julian", gdje je jedini jezik mađarski, spomenuvši da ove škole sve više osvajaju Slavoniju, jer omogućavaju lakše zapošljavanje u državnoj službi, osobito financijama i na željeznici.

Slavensko opredjeljenje lista osjeća se u brojnim prijevodima ruskih novela, ali i kroz objavljivanje opširnih i brojnih članaka o Rusko-japanskom ratu u kojem je pisao V. Pastročić.⁹⁶

List te godine piše s velikim simpatijama o velikim proslavama u Beogradu povodom 100-te godišnjice srpskog ustanka, kada je priređena u Beogradu Prva jugoslavenska umjetnička izložbe i organizirane konferencije na kojima su Hrvate vrlo lijepo primali. Hrvati su dobili najviše nagrada na ovoj izložbi: četrnaest, dok su Bugari dobili osam, Slovenci sedam i Srbi šest. Među nagrađenima se našao i arheolog dr. Josip Brunšmid, kipar Rudolf Valdec, i Robert Frangeš, te književnik Gjalski. Svi su oni dobili orden sv. Save.⁹⁷ Lorković najavljuje i Kongres jugoslavenskih pravnikâ, a kao osoba za vezu s Beogradom i Sofijom izabran je Ksaver Šandor Gjalski.

No, izrazit je protivnik velikom kapitalu te postavlja pitanje za koje su zasluge Guttmanni dobili mađarski barunat. Uopće je protivan plemstvu, jer piše da je ono za naše prostore pogubno te da su se naši velikaši nejunački pokazali kod mađarske supremacije, priklonivši se Mađarima.⁹⁸

Kao i prethodne godine, posebnu pažnju posvećuje gospodarskim pitanjima, pa ne samo da se prepričavaju

zapisnici Slavonskog gospodarskog društva, već se govori i o teškim problemima gospodarstva koji su nastali zbog nerodice, jer je zbog nestašice krme zaprijetila opasnost od nestanka stoke.⁹⁹ Potiče se revizija Obrtnog zakona koji je već davno zastario i ne odgovara potrebama 20. st.¹⁰⁰

Objavljuje članak V. Dečaka o Slavonskom gospodarskom društvu. Traži reorganizaciju križevačkog Gospodarskog zavoda, jer ne školuje stručnjake kakve treba privreda, a ovo mišljenje je zastupao i Antun Radić.¹⁰¹

No, list ima sada i jednu novu crtu. Naime, s velikom pozornošću prati sve tvornice u kojima je Neuman bio u upravnom odboru, objavljujući i njihove bilance (tramvajsko društvo, Union, Slavonska središnja štedionica) pa možemo pretpostaviti da je financiranje lista dobrim dijelom dolazilo s te strane. Možda su upravo stoga Ante Kovačević i M. Ivanišević pokrenuli list "Hrvatski branik", kao list Čiste stranke prava preimenovane te godine u Starčevićevu stranku prava.¹⁰² Novi list koji kod osnivanja tvornica ima sličan pristup smeta "Narodnoj obrani".

I u 1904. g. mnogi uvodnici posvećeni su financijskoj nagodbi i njenoj reviziji. Bilo je potrebe da se financijska nagodba izmijeni, ali na kraju nije učinjeno ništa osim što je u "Narodnoj obrani" objavljen velik broj Lorkovićevih uvodnika o toj temi. Ogorčeno kritizira izjavu Nikole Tomašića koji je rekao na saborskoj sjednici u Zagrebu da ne može biti posebne debate o novoj financijskoj nagodbi, jer se nagodba jednostrano ne može promijeniti, iako je predsjednik Sabora Vaso Gjurjević mislio suprotno. Lorković nadopunjuje Tomašića riječima da je to istina, ali tek onda kada financijska nagodba bude usvojena u Saboru, dakle kada postane zakon.¹⁰³ Od početka 1905. g. Hrvatska se našla u financijskom "ex-lexu" i Lorković piše da od nove godine ne bi trebalo slati novac u Peštu, jer financijska nagodba niti je produžena, niti je izrađena nova.¹⁰⁴

U novoj osnovi Zakona o zadrugama postojala je odredba da zadruge neće moći raditi s nečlanovima i zato su se sva štedna i pripomoćna društva počela pretvarati u štedionice i banke te je to bio pokret koji je zahvatio Slavonsko obće štedno i pripomoćno društvo, ali i brojne hrvatske i srpske kreditne zadruge.¹⁰⁵

⁹³ NO, 196, 27. VIII. 1904., str. 2 - Pangermanski pokret u Slavoniji.

⁹⁴ NO, 278, 3. XII. 1904., str. 4.

⁹⁵ NO, 10, 14. I. 1904., str. 3 - Gospodarstvena mađarizacija.

⁹⁶ Ova je studija objavljena kao brošura u tiskari Janka Sujaka u Sisku 1904. godine.

⁹⁷ NO, 242, 21. X. 1904.

⁹⁸ NO, 213, 17. IX. 1904., str. 2. - Naše plemstvo.

⁹⁹ NO, 199, 31. VIII. 1904., str. 3.

¹⁰⁰ NO, 207, 10. IX. 1904., str. 4.

¹⁰¹ NO, 44, 24. II. 1904., str. 2; 46, 25. II. 1904., str. 2.

¹⁰² NO, 61, 14. III. 1904., str. 3; 64, 17. III. 1904., str. 3.

¹⁰³ NO, 281, 7. XII. 1904., str. 4 - Saborska sjednica.

¹⁰⁴ NO, 294, 23. XII. 1904., str. 1 - Hrvatska u financijskom ex-lexu.

¹⁰⁵ NO, 283, 10. XII. 1904., str. 3; 292, 21. XII. 1904. str. 2 - Na sjednici Trg. obrt. komore u Osijeku na upit Kovačevića 18. XII. 1904.

"Narodna obrana" donosi brojne komentare na članke u "Agramer Zeitung" i "Pester Lloyd". Lorković prvi objavljuje vijest da je podružnica Austro-ugarske banke u Pragu dobila zabranu rada s reeskomptom privatnih banaka u Hrvatskoj, kako bi se onemogućilo hrvatskim bankama da se uključe u veće gospodarske poslove u Monarhiji. Sumnju da je takova naredba donešena Lorković razbija jamstvom da je vijest istinita, što je izazvalo burnu reakciju bankara u Hrvatskoj koji su zatražili poništenje te zabrane.¹⁰⁶

Lorković piše kako se velike štete nanose Osijeku i slavonskom gospodarstvu zbog prečestih zabrana izvoza svinja, zbog zaraze i da je zlo što te zabrane traju predugo, kada je zaraza već davno minula.¹⁰⁷

Prati se i iseljavanje te je objavljeno da je, prema američkim službenim izvorima, od siječnja 1901. do srpnja 1902. g. iselila iz Hrvatske u Sjedinjene Američke Države 48.161 osoba ili 2 % stanovništva, zahtijevajući hitnu akciju protiv nastavka ovakovog trenda.¹⁰⁸ Lorković je objavio da Cunard linija ima obavezu da preko Rijeke izveze godišnje 30.000 ljudi u emigraciju za 180 kruna, a ako ne bi nakupio taj broj budimpeštanska. Vlada je plaćala 100 kruna odštete po glavi. Na interpelaciju Hegeđuša i na povik mnogih kakva se to politika vodi u zemlji, ova je klauzula na ugovoru izbrisana.¹⁰⁹

Međutim, svi ti vrlo korisni napisi nisu spriječili da se tijekom cijele prve polovice 1904. g. vodi postupak zbog podlistka o "Šlarafiji". Afera se čak i razbuktavala. Lorkovića tuži i Konstantin Graff, gradonačelnik Osijeka, no uspjeli su se nagoditi. Druge dvije optužnice podiglo je 14 uglednih Osječana te je trebalo uložiti silan napor da se ovaj spor dovrši, da ne bude povrijeđen ponos uglednih Osječana, a da Lorković ipak preživi aferu. Pri procesuiranju izašao je na vidjelo i sadržaj pravila kluba "Šlarafije". U čl. 21 navodi se da treba zasluge članova "Šlarafije" kod svake zgrade prikazivati u najživljim bojama. U čl. 24 se navodi da se nikada ne smije priznati narodu da je naša radnja potkapati katoličku vjeru, širiti pangermanska načela i misli, jer ako to izbije u javnost moglo bi naškoditi članovima kluba, a u čl. 25 je rečeno da treba svim silama nastojati srušiti novčana i gospodarska poduzeća protivnika kluba "Šlarafije". Objavljena su i imena Lorkovićevih tužitelja s njihovim nadimcima. Bili su to W.C. Hofbauer, I. N. Schulhof, dr. Dušan Vranešević, Aladar Gobetzki, dr. Viktor Daud, dr. Antol Hrabal, Dragutin M. Benda, ravnatelj tramvaja Hugo Weis, dr. Hinko Diamant, Marko Berger, Ljudevit Ornstein, činovnika "Uniona",

Filip Spitzer, čl. tt. Carl Spitzer, Oto Schier, član tt. Schier i Urban, te Šandor Dobrović, upravitelj tt. Rosmayer. Radilo se, dakle, o najuglednijim osobama Osijeka. Saslušan je i svjedok Šandor Popović, gradski zastupnik, ali su ključne analize dr. Ivana Lorkovića, koji je u jednosatnom govoru analizirao ciljeve optužbe, predavši riječi D. Neumannu koji se okomio na kliku koja želi vladati Osijekom. Parnica nije dobro prošla za Lorkovića, iako mu se ništa nije moglo dokazati. Usprkos tome što je Lorković osuđen, cijeli se je Osijek zabavljao na račun "Šlarafijanaca" koji su htjeli monopolizirati privredu Osijeka.¹¹⁰ Zaustavljen je jedan negativni rad i ponovno su uspostavljeni normalniji odnosi u razvoju gospodarstva.

U 1904. g. ponovno su zabranjivane skupštine koje su imale na dnevnom redu kritiku rada Kraljevinskog odbora koji je trebao izraditi reviziju financijskog djela Nagodbe. Ponovno se traži financijska samostalnost Hrvatske, kao nužna i neminovna, bez koje nema gospodarskog napretka Hrvatske. Budimpešta je pokušala smiriti radikalne zahtjeve dajući određena sredstva za regulaciju Drave do Barča.

Lorkoviću je u Zagrebu Koalicija dala zadatak da se uključi u izbornu borbu. Po povratku s dopusta, krajem listopada, odmah je otputovao u izborni Kotar Donji Miholjac, jer je dotadašnji narodni zastupnik Antun Mihalović postao veliki župan Virovitičke županije, pa je bilo slobodno mjesto narodnog zastupnika. Opozicija je ponudila to mjesto dr. Vladimiru Kovačeviću, koji je na prethodnim izborima dobio 140 glasova, no on boravi u Bosni te je zbog toga, ali i zbog zdravstvenih razloga, predložio da se kandidira Ivan Lorković iz Hrvatske stranke prava i član Središnjeg odbora stranke u Zagrebu. Lorković je, po njemu, čovjek u službi naroda, što je dokazao ostavivši sudačko mjesto u Klanjcu i opredijelivši se za novinarsku karijeru. Kovačević piše: "Zemlja i narod nam je istrošen i izsisan. Naši dohodci upotrebljavaju se ogromnim dielom za tuđe svrhe, ali za to se kod nas sve više uvlači tudjinština" te mu je Lorković idealna osoba za ove izbore jer vodi borbu upravo protiv ovakovih pojava.¹¹¹ Lorković je 30. listopada održao izbornu Skupštinu izbornog Kotara Donji Miholjac, kojem su pripadali: Marjanci, Donji Miholjac, Markovac, Podgajci Podravski, Šljivoševci i Viljevo.¹¹² Međutim, režimska stranka je stavila kao protukandidata izvanredno jakog Levina pl. Chavraka, koji je s mjesta velikog župana Virovitičke županije

¹¹⁰ NO, 104, 5. V. 1904., str. 2; 116, 20. V. 1904., str. 2; 125, 1. VI. 1904.; 126, 3. VI. 1904.; 127, 4. VI. 1904.; 128, 6. VI. 1904, str. 2; 130, 8. VI. 1904., str. 1; 131, 9. VI. 1904., str. 2. - Tajne Šlarafije. Vrlo je indikativan ovaj naslov o zemlji snova u kojoj teče sam med i mljeko, a koju su djeca upravo u to vrijeme koristila kao slikovnicu.

¹¹¹ NO, 249, 29. X. 1904., str. 1. - Dr. V. Kovačević svojim izbornicima.

¹¹² NO, 248., 28. X. 1904., str. 1.

¹⁰⁶ NO, 281, 7. XII. 1904., str. 1 - V.S. Iz našeg gospodarstva.

¹⁰⁷ NO, 283, 10. XII. 1904., str. 3.

¹⁰⁸ NO, 201, 4. IX. 1903., str. 3.

¹⁰⁹ NO, 87, 15. IV. 1904., str. 3; 94, 23. IV. 1904., str. 3.

otišao na mjesto predstojnika Odjela za prosvjetu u Zagreb, te "Narodna obrana" piše da je to borbe Davida protiv Golijata, jer su izbornici očekivali od Chavraka koristi koje im Lorković nije mogao obećati.¹¹³ Chavrak je doista u donjomiholjačkom Kotaru razvio veliku predizbornu propagandu te su sve gostionice uoči izbora častile izbornike "aldomašom", izuzev Bohma kod kojeg je odsjedao Lorković.¹¹⁴ Bilo je rečeno da izborna agitacija ne mora imati dozvolu za održavanje Skupštine, no, u stvari, kamo god išao, Lorković je nailazio je na silne smetnje, a oružnici i općinski namještenici bili su mu stalno za petama.¹¹⁵ Lorković nije mogao agitirati ni preko svojih suradnika i istomišljenika pa je npr. Andriju Kovačevića, koji je htio u Viljevu *korteširati* za Lorkovića, istjerao upravitelj S. Marinković, a za Chavraka su istovremeno agitirali gotovo svi državni činovnici pa i kotarski predstojnik Viktor pl. Vuković, koji onemogućava Lorkovićevu Skupštinu jer za nju nije stigla dozvola. Dr. Dinko Miletić, ranije pravaš, a sada madjaron, se od povjerenika za podjelu zadruga pretvorio u povjerenika za provođenje izbora u "Khuenovu duhu" u donjomiholjačkom Kotaru, dakako, za Chavraka. U Poreču su Lorkoviću otvoreno rekli da neće glasati za njega, jer kad su posljednji put glasali za Vladimira Kovačevića vlastelin im je oduzeo pašnjak koji su držali u zakupu. Nisu ga pustili ni u Marjance, a Marina Biukliju u Valpovu su zatvorili jer je nosio predizborne plakate.¹¹⁶ Ovaj postupak vlasti bio je objavljen u "Narodnoj obrani" 2. studenog. Vlasti su taj broj zaplijenile, ali je već sutradan Većeslav Wilder, koji je u to vrijeme priređivao list za tisak, objavio drugo izdanje na kojem su cenzurirana mjesta bila zacrnjena pa je to bilo silno uočljivo, jer je podsjećalo na smrt. Dan uoči izbora bio je u objavljen u "Narodnoj obrani" mali proglas "Izbornici! Narode! Tko nije kukavica, tko je čovjek, koji ne prodaje svoja prava, sebe i svoj narod za gulaš ili kakovo prazno obećanje, glasuj za dra Ivana Lorkovića".¹¹⁷ No, glasnija je bila županijska Skupština u Osijeku, gdje se hvalio Chavrak i njegovo unapređenje nakon što je toliko dobra učinio Slavoniji. Svi su hvalili njegovu susretljivost i poštenje pa je na toj Skupštini preporučio Antuna Mihalovića kao najbolji izbor za svog nasljednika u Osijeku, jer će se držati Nagodbe, a istovremeno će se suprotstavljati bezvjercima, aludirajući pri tome na Lorkovića, jer "je opasno", a Mihalović će osobito pažnju posvetiti pučkim školama i provoditi dobru i pravednu upravu.¹¹⁸ Dakako, da su

izbori ispali nepovoljno za Lorkovića. Lorković je dobio samo 38 glasova, a Chavrak 447 od 620 registriranih izbornika.¹¹⁹ Lorković je dosta teško primio ovaj poraz jer se silno založio u političkoj borbi. U više brojeva "Narodne obrane", koju je opet preuzeo kao urednik, pokušava analizirati uzroke svog poraza, dajući tim člancima mjesto uvodnika, ukazujući da je Chavrak i nema svoj program, jer da ga ima onda bi rješavao problem pašnjaka u Poreču i Kapelni, pitanja u Donjem Miholjcu i Čadavici, riješio bi pitanje gdje je novac od prodanih šuma, kao i što se desilo s urbarom u Sv. Đurđu.¹²⁰ Osobito ga je zasmetalo kada su i zagrebačke "Narodne novine" objavile da su izbornici iz šljivoševačke, marijanačke i viljevačke općine s podsmjehom gledali na "oporbene izbornike" te da je načelnik Michl rekao "naši se neće s vašima miješati", ne dajući da se istovremeno predstave izbornicima oba kandidata.¹²¹ Na izbore se osvrnulo i "Hrvatstvo" 26. studenog 1904. g. Nepoznati autor, ali svakako Frankovac, piše da je Lorković "vjetrogonja i politički šarlatan" te se čude da ga je preporučio dr. Vladimir Kovačević. U želji da obezvrijede Lorkovića i "Drau" prenosi čitav članak, dakako na njemačkom jeziku.¹²²

U stvari, birači su glasali za Chavraka, jer su vjerovali obećanjima. Tako su ljudima u Rakitovici obećali šumu vlastelinstva Mailath "Poradj", a sada kada su ljudi došli tražiti svoju nagradu nitko ništa nije znao, a dr. Vuković je rekao seljacima: "Tko vam je obećao, neka vam i dade, ja vam nisam obećao", a Mailath im je rekao da ne razumije što oni uopće hoće.¹²³ Lorkoviću je propast na izborima u Donjem Miholjcu gotovo onemogućila dalje djelovanje u Osijeku, jer su državni činovnici, a i veleposjednici, listom bili za Narodnu stranku koja je sada već bila potpuna vladina stranka. No, i Lorković je izvukao zaključke i odlučio pojačati svoju aktivnost u Zagrebu.

Kao predsjednik Privremenog središnjeg odbora Hrvatske pučke napredne stanke s listom "Pokret" 20. prosinca 1904 g. izradio je program koji je na Skupštini u lipnju 1906. prihvati čak i dr. Ivo Tartagli za Dalmaciju.¹²⁴

U međuvremenu Lorković s velikom pažnjom prati

¹¹³ NO, 249, 29. X. 1904., str. 1.

¹¹⁴ NO, 253, 4. XI. 1904., str. 3.

¹¹⁵ NO, 249, 29. X. 1904., str. 4; 250, 31. X. 1904., str. 1 - U izbornom kotaru.

¹¹⁶ NO, 251, 2. XI. 1904., str. 1 - Izbor u Donjem Miholjcu.

¹¹⁷ NO, 253, 4. XI. 1904., str. 1. - Izbor u Donjem Miholjcu.

¹¹⁸ NO, 253, 4. XI. 1904., str. 2. - Jesenska skupština Županije viovitičke.

¹¹⁹ NO, 254, 6. XI. 1904., str. 4. - Lorkovićeva Hrvatska pučka napredna stranka nastupila je na pet mjesta, ali su prošli samo Gjalski u Petrinji i G. Šurmin u Zagrebu.

¹²⁰ NO, 256, 7. XI. 1904., str. 1; 257, 9. XI. 1904., str. 2; 258, 10. XI. 1904., str. 1; 260, 12. XI. 1904.

¹²¹ NO, 257, 9. XI. 1904., str. 2.

¹²² NO, 273, 28. XI. 1904., str. 1 - Iz domaće baruštine; 275, 30. XI. 1904., str. 3.

¹²³ NO, 260, 12. XI. 1904., str. 3. Za nagradu Vuković je već u studenom premješten u Đakovo u istoj funkciji.

¹²⁴ Izvještaj o glavnom godišnjem zboru Hrvatske pučke napredne stranke držanom u Zagrebu dne 3. i 4. lipnja 1906 godine.

prestanak izlaženja "Doma" Antuna Radića.¹²⁵ Piše da nema zamjene ovom listu, a istovremeno ukazuje na zbivanja u Srbiji gdje se osniva Seljačka sloga, odnosno stranka koja okuplja seljake. Očito je ovdje izvor kako je i Stjepan Radić došao na pomisao da nekako u isto vrijeme osnuje svoju Hrvatsku pučku seljačku stranku. Lorković se opširno raspisao o osnivanju stranke 22. prosinca 1904. g. navodeći da je zaključeno da se vjera ne smije miješati u političku borbu.¹²⁶

Lorković sa simpatijama piše o "Lovoru", listu koji je izdavao dr. Milutin Cihlar Nehajev u Zadru, a koji naziva listom mlade generacije te da je prvi broj na visini svog zadatka i da mu je program sve ono o čemu piše i Gjalski. Iz tog lista Lorković preuzima i pjesmu Vladimira Nazora "Osijek"¹²⁷ Isto tako, više puta reklamira časopis "Knut" koji izdaje Iso Velikanović u Mitrovici 1904. i 1905. g. te ga naziva jedinim hrvatskim ilustriranim listom za satiru i humor.¹²⁸

Krajem godine posvetio je pažnju velikim događajima u ugarskom Parlamentu koji je doveo do raspusta Ugarskog sabora, a osvrnuo se i na govor Arpada Skzentivanyja da "Magjar nije Hrvat" misleći time da su Mađari u politici žešći, nepopustljiviji i zato uspješniji te nastoji iskoristiti ovo mišljenje kako bi i političari u Hrvatskoj promijenili svoje ponašanje.¹²⁹

"Narodna obrana" objavljuje svaku iole značajniju gospodarsku vijest za Osijek, Valpovo i Podunavlje. S osobitim ponosom je prikazana permanentna gospodarska izložba u Osijeku koju je otvorio Erwin Cseh 1904. g. i koja omogućava slavonskom seljaku da vidi najmodernija dostignuća u tehnologiji obrade zemlje i izložbu strojeva iz Belgije, Poljske i sl.¹³⁰

I sada kritizira prometnu zapostavljenost Osijeka, utoliko više što su na županijskoj Skupštini u Vukovaru 15. prosinca 1904. g. Samuel Kocian i dr. A. Pečić tražili bolje željezničko povezivanje Vukovara i Osijeka, kao i priključak na brze vlakove Zemun - Zagreb i obrnuto.¹³¹

U jesen 1904. g. uredništvo "Narodne obrane" napušta Većeslav Wilder te prelazi u Zagreb, gdje od Milana Heimrla preuzima uredništvo "Pokreta" glasila hrvatskih Naprednjaka.

¹²⁵ NO, 295, 24. XII. 1904., str. 2.

¹²⁶ NO, 296, 27. XII. 1904., str. 2.

¹²⁷ NO, 5, 7. I. 1905., str. 1. Nazor prognozira sjajnu budućnost ovom gradu.

¹²⁸ NO, 1, 2. I. 1905., str. 4.

¹²⁹ NO 286, 14. XII. 1904., str. 1 - Burni događaji u Ugarskoj; 287, 16. XII. 1904.

¹³⁰ NO, 289, 17. XII. 1904., str. 3 - Sa gospodarske izložbe; 292, 21. XII. 1904., str. 2.

¹³¹ NO, 290, 19. XII. 1904., str. 2.

Za 1905. g. izašao je, izdanjem Prve hrvatske dioničke tiskare, prvi puta "Novi osječki kalendar" u kojem je Ivan Lorković napisao članak "Nova financijska nagodba" osvrnuvši se na neznatne promjene koje ona donosi.

6.

1905 godina. Jedan je od najvažnijih uvodnika koji je objavio Lorković u "Narodnoj obrani", dok je bila pod njegovim uredništvom, članak nekog S., "Ekonomski savez Slavena u Austro-Ugarskoj".¹³² U tom se članku objašnjava da pod slavenskom uzajamnošću treba podrazumijevati gospodarsku solidarnost, gospodarsko povezivanje te da bi austro-ugarski Slaveni trebali sklopiti ekonomski savez, koji bi omogućio bolju emancipaciju Slavena. To je, dakako, politika suprotna nastojanju Mađara koji se boje gospodarskog povezivanja Slavena, jer vezanje Hrvata i Slovenaca s Česima, koji su se odlično razvili, je Mađarima nepoželjno, pogotovo što se i Srbi spremaju masovno krenuti u svibnju u Prag, gdje će češko Trgovačko udruženje prirediti veliku izložbu. Češki su trgovci već priredili izložbu poljoprivrednih poslova u Novom Sadu.¹³³

Potkraj siječnja 1905. g. Ivan Lorković je istupio iz uredništva jer je njegovo djelovanje nakon "osude" osječke elite bilo u Osijeku silno otežano. Uredništvo je preuzeo Milan Šarić, koji vodi list do br. 55 od 8. ožujka 1906. g., kada počinje "Narodnu obranu" uređivati Ivan Dobržanski.¹³⁴ U 1906. g. uredništvo preuzimaju dr. Vladimir Kovačević i dr. Franjo Papratović, odnosno Hrvatska stranka prava. Krajem lipnja uredništvo seli, zajedno s Hrvatskom dioničkom tiskarom, u Gornji Grad u Kapucinsku ulicu 8. Sada izostaju Lorkovićevi uvodnici, no uredništvo "Narodne obrane" revno prati sve što radi Ivan Lorković u Zagrebu i Hrvatskoj, kao predsjednik Hrvatske napredne stranke u kojoj su bili i Šandor Gjalski te kao novinar u Udruženju novinara, a osobito kako nastupa na predizbornim skupštinama kandidirajući se u Valpovu na svim skupštinama sve do 1920. g. Valpovo mu je bilo jednako vjerno, kao što je Ludbreg bio Stjepanu Radiću te je biran u Valpovu 1906., 1908., 1911., 1913. i 1920. g. te je 1907. g. izabran čak i za hrvatskog poslanika u zajedničkom Hrvatsko-ugarskom saboru, zastupajući tu zajedno s Turkovićem i V. Muačevićem Slavoniju.

Lorković je 30. lipnja 1905. g. u hotelu "Royal" održao Osnivačku skupštinu Hrvatske napredne stran-

¹³² NO, 5, 7. I. 1905., str. 1.

¹³³ NO, 5, 7. I. 1905. - Članak je potpisan sa S., te ga je pisao možda čak i Svetozar Pribičević. Svakako čovjek češke orijentacije a zna se da se je S. Pribičević poslije razlaska s A. Karadorđevićem sklonio i u Češku.

¹³⁴ NO, 19, 24. I. 1905., str. 1.

ke. Ovom funkcijom Lorković ulazi u veliku hrvatsku politiku, a iskustvo stečeno u Osijeku u jednoj multinacionalnoj sredini svakako mu je pomoglo da razmišlja šire i bolje od onih koji nisu imali takvo iskustvo. Čak bismo mogli reći da Lorković dovodi dr. Dragutina Neumanna na položaj predsjednika u Hrvatskom saboru jer je kao nitko prije njega znao osmisliti zajedničku povezanost Slavonije i Hrvatske, Hrvatskog Zagorja i Valpovštine.

Povremeno još uvijek Lorković ima posla s Osijekom. Zbog članka "Pasji pogreb" koji je objavljen u "Narodnoj obrani" na tužbu učiteljice Marije Konrad iz Dalja imao je u srpnju 1905. g. parnicu na Sudbenom stolu u Osijeku.¹³⁵

7.

I da zaključim. Dr. Ivan Lorković je bio značajan hrvatski političar. Založio se za izlazak južnih Slavena iz Austro-Ugarske Monarhije tek onda kada je ta Monarhija propala. On je bio taj koji je inicirao u Parizu, u studenom 1918. g., osnivanje Jugoslavenske demokratske lige u koju su ušli Ivan Meštrović, dr. Ante Trumbić, dr. Dinko Trinajstić, dr. Ivan Gmajner, Milan Grol i dr. Jovan Cvijić.¹³⁶ No, očito u nastavku "jugoslavenske" politike Lorković nije bio uspješan. Kao što je jugoslavenstvo Svetozara Pribičevića pretežalo poslije 1918. g. na srpsku stranu, tako je ono Ivana Lorkovića pretežalo na hrvatsku stranu. Kada je vidio da Srbi nisu shvatili pravu ideju narodnog jedinstva on

se počeo ograđivati od te politike i opet postaje opozicija.¹³⁷ Na Skupštini Napredne demokratske stranke - kako se 1919. g. zvala njegova stranka dok nije nestala - on je pročitao poslanicu dr. Ante Trumbića Ujedinjenim narodima iz koje se vidi što je uvjetovalo hrvatsku politiku, odnosno kako je trebalo naći rješenje za Hrvatsku koja je imala status i pobijedene i pobjedničke zemlje.¹³⁸ Jedan je od osnivača Hrvatske federalističke stranke i glavni urednik "Hrvata".

Umro je u pedesetoj godini života i pokopan u počasnoj grobnici grada Zagreba, jer su se prisjetili njegove borbe za opće pravo glasa, za općinske samouprave i za sjedinjenje Hrvatske s Dalmacijom, odnosno za povezivanje svih hrvatskih zemalja. Smoldaka je napisao puno godina poslije da je Lorković bio pristaša "uvrežene autonomističke tradicije hrvatskog srednjeg staleža".¹³⁹

No, on je svakako zaslužan da je domaća riječ opet izborila svoje pravo u Osijeku, koji se početkom dvadesetog stoljeća toliko otudio od većinskog naroda da je počeo ličiti na neki strani grad. Njegova upornost da je počeo ličiti na neki strani grad. Njegova upornost da Osječane upoznaje svakodnevno sa zbivanjima u čitavoj Slavoniji, Srijemu, Hrvatskoj, Dalmaciji, Istri pa i Dubrovniku pokazala se uspješnom, pogotovo stoga što nije zanemarivao ni susjedne zemlje, ali ni prostor Monarhije u cjelini. Istovremeno, on je hrvatskim političarima ukazao na značaj Osijeka u političkom, gospodarskom, kulturnom i svakom drugom smislu. Osijek je za njega bio izvoriste novih ideja u politici i gospodarstvu. Bio je odličan novinar, svestrano obrazovan, istinoljubiv i pošten.

¹³⁵ NO, 175, 31. VII. 1905.

¹³⁶ Hrvat, 1, 2. I. 1919; 6, 9. I. 1919.; 23, 29. I. 1919.

¹³⁷ Milan Ćurčin, Smrt I. Lorkovića. (Tragedija hrvatske inteligencije). Nova Evropa, knj. 1, sv. 13, Zagreb 1926, str. 129.

¹³⁸ Hrvat, 13, 17. I. 1919.

¹³⁹ J. Smoldaka, n.dj., str. 53.

DR IVAN LORKOVIĆ, THE EDITOR OF "NARODNA OBRANA" IN OSIJEK FROM 1902 UNTIL 1905

ENCLOSURE TO THE BIOGRAPHY

SUMMARY

Dr Ivan Lorković (Zagreb, 17.6.1876 - Zagreb, 1926) is a link that we need to connect the activities of his father Blaž Lorković with Mladen Lorković who was murdered by Ustashas on account of an attempted rescue to get Croatia out of Hitler's grip in 1944. At the same time Lorković is important to us to know how the Croatian-Serbian coalition functioned and how unhomogeneous its activities were.

He came to Osijek for similar task as Frano Supilo came to Rijeka: to bring the town its national soul back. Germanization and hungarization were in full swing in Osijek and Croatian language was seldom heard among the middle class. Leaning on youth and capabilities offered by phone, he started informing the Osijek community about events in Croatian lands taking it as a prime task. At the same time he emphasized the economy, contemplating on returning the financial

independence to Croatia or at least ousting the exploitation policy. He demanded such conduct from all economic subjects, which put him in conflict with a group of Osijek business people who tried to monopolize their power in the town by uniting in a guild called "Šlarafija". With the help of Lorković's forewords in "Narodna obrana" we get to know all problems in Osijek and the surrounding areas. There was not one economic segment that he hadn't mentioned in his paper so in order to be better acquainted with Osijek, one has to peruse this oppositional paper more thoroughly. Dr. Ivan Lorković was a well-educated man and a polyglot, therefore he could explain processes that other people weren't able to comprehend. In this way he gave Osijek back its national consciousness, pride and importance in the context of the Croatian policy, especially in 1903 when his activity in Osijek as the editor of "Narodna obrana" was the most vivid.